

پژوهشکده مطالعات
اقتصادی و صنعتی شریف

بنیاد خلیلی

ارزیابی روندهای اقتصادی و صنعتی ایران

با توجه به چشم‌انداز آینده جهانی

پژوهشکده مطالعات
اقتصادی و صنعتی شریف

بنیاد خلیلی

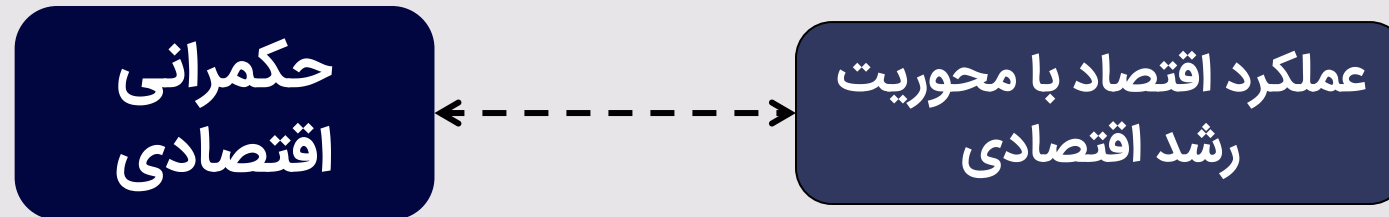
بخش اول

عملکرد اقتصاد - حکمرانی اقتصادی

مدل مفهومی حکمرانی اقتصادی

عملکرد اقتصاد - حکمرانی اقتصادی

پژوهشکده مطالعات
اقتصادی و صنعتی شریف

بخش دوم

چگونگی بررسی عملکرد اقتصاد با محوریت رشد اقتصادی

عکرد اقتصاد را چگونه می‌توان بررسی کرد؟

درآمد سرانه

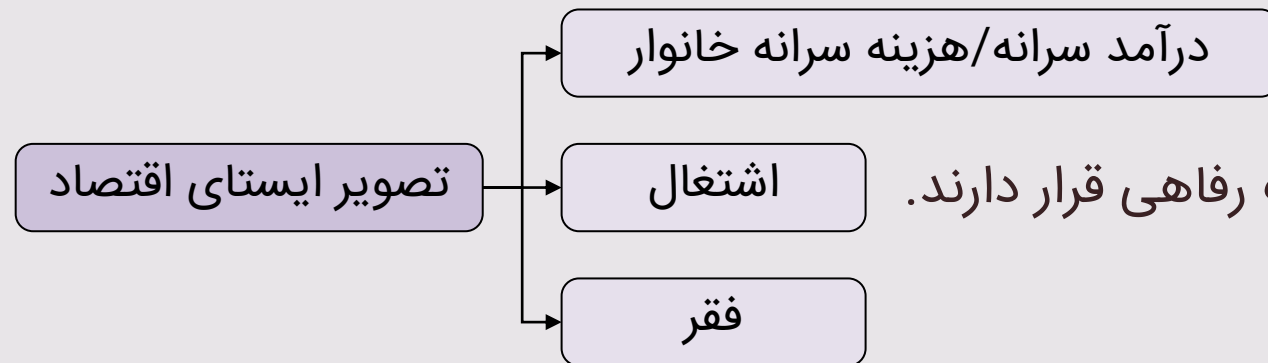
- ارزیابی ابتدایی از متوسط سطح رفاه یک جامعه به دست می‌آید.

وضعیت اشتغال

- چه تعدادی از افراد جامعه در ایجاد درآمد نقش دارند و چه درصدی از افراد جامعه وابسته به این افراد هستند.

وضعیت فقر

- چه درصدی از افراد جامعه در شرایط نامطلوب رفاهی قرار دارند.

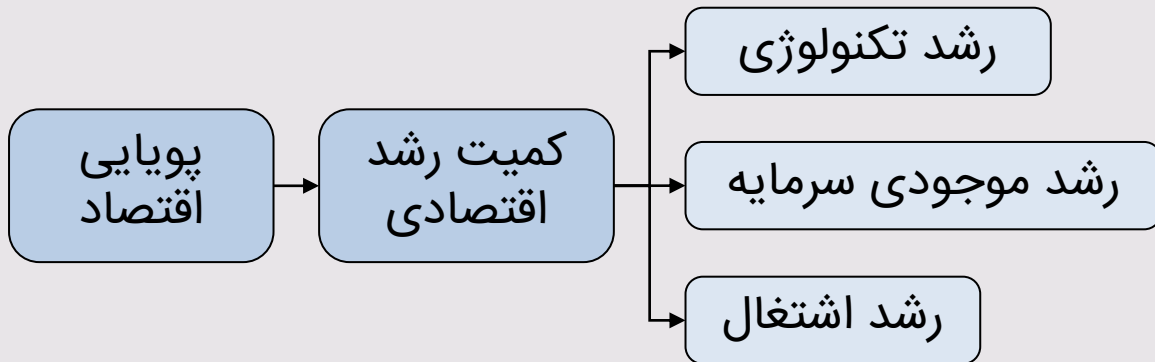
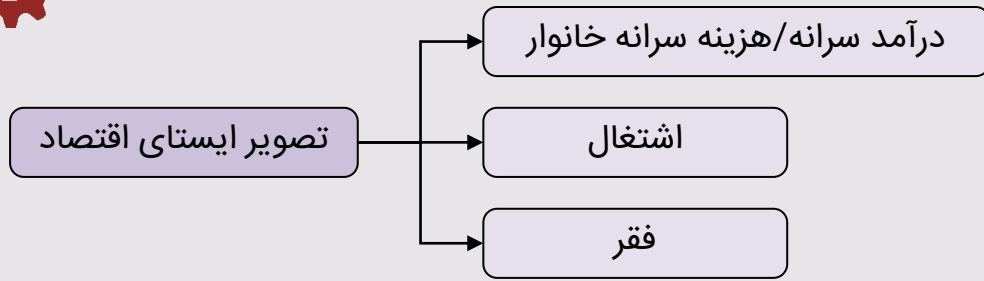

چگونه می توان در مورد آینده یک اقتصاد به برداشتی قابل جمع بندی رسید؟

• رشد اقتصادی

• تصویر آینده یک اقتصاد را از چگونگی رشد اقتصادی آن می توان بدست آورد.

• جوشش انگیزه ها در سطح خُرد، وضعیت سه شاخص رشد تکنولوژی، رشد موجودی سرمایه و تحولات منابع انسانی را در سطح کلان رقم می زند.

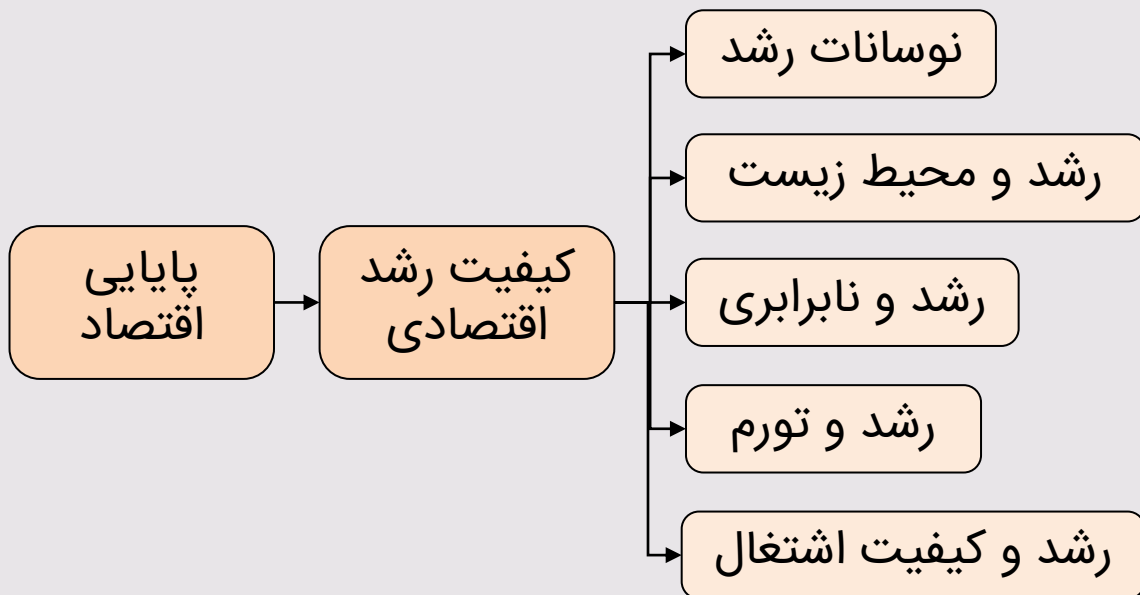
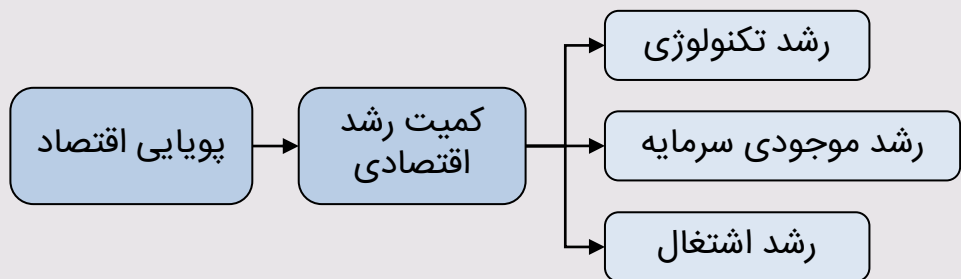
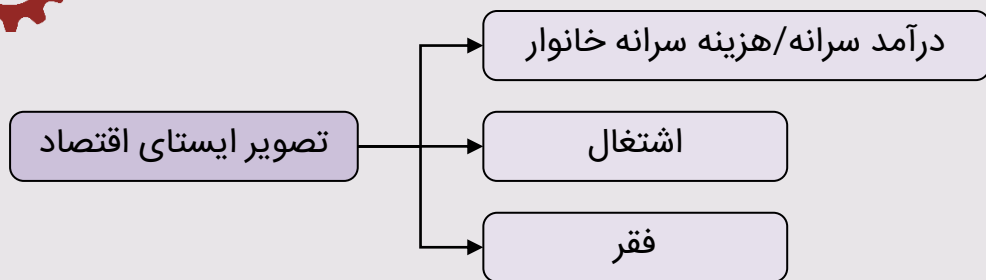
چگونه می توان در مورد آینده یک اقتصاد به برداشتی قابل جمع بندی رسید؟

- رشد اقتصادی با منشاء رشد تکنولوژی از پویایی مناسب (استمرار) برخوردار است.
- رشد اقتصادی با منشاء سرمایه گذاری، کم نوسان اما میرا است.

چطور می‌توان در مورد پایایی و امکان استمرار شرایط مطلوب یا حتی وضعیت موجود نظر داد؟

رشد اقتصادی مشاهده شده تا چه اندازه پایا است؟

- رشد های اقتصادی باثبات، همراه با ملاحظات سختگیرانه زیست محیطی، توزیع مناسب درآمد، اشتغال‌زایی بالا و شرایط غیرتورمی، رشدهای پایا و باکیفیت نامیده می‌شود.

چطور می‌توان در مورد پایایی و امکان استمرار شرایط مطلوب یا حتی وضعیت موجود نظر داد؟

منابع تجدید ناپذیر:

- رشدی که به اتکای نقش منابع تجدید ناپذیر مانند آب و خاک و انرژی های فسیلی شکل گرفته و محدودیت‌های آن را در نظر نگرفته است، متوقف خواهد شد.
- رشد اقتصادی به اتکای نقش منابع تجدید ناپذیر عملاً سازوکارهای بازتوزیع «بین نسلی» را به نفع نسل حاضر فعال کرده و بر خلاف روند «عملکرد طبیعی» اقتصاد که بتدریج نسل های بعدی را با رفاه بیشتر مواجه می کند، در چنین اقتصادی، نسل بعدی فدای نسل های قبلی می شود.

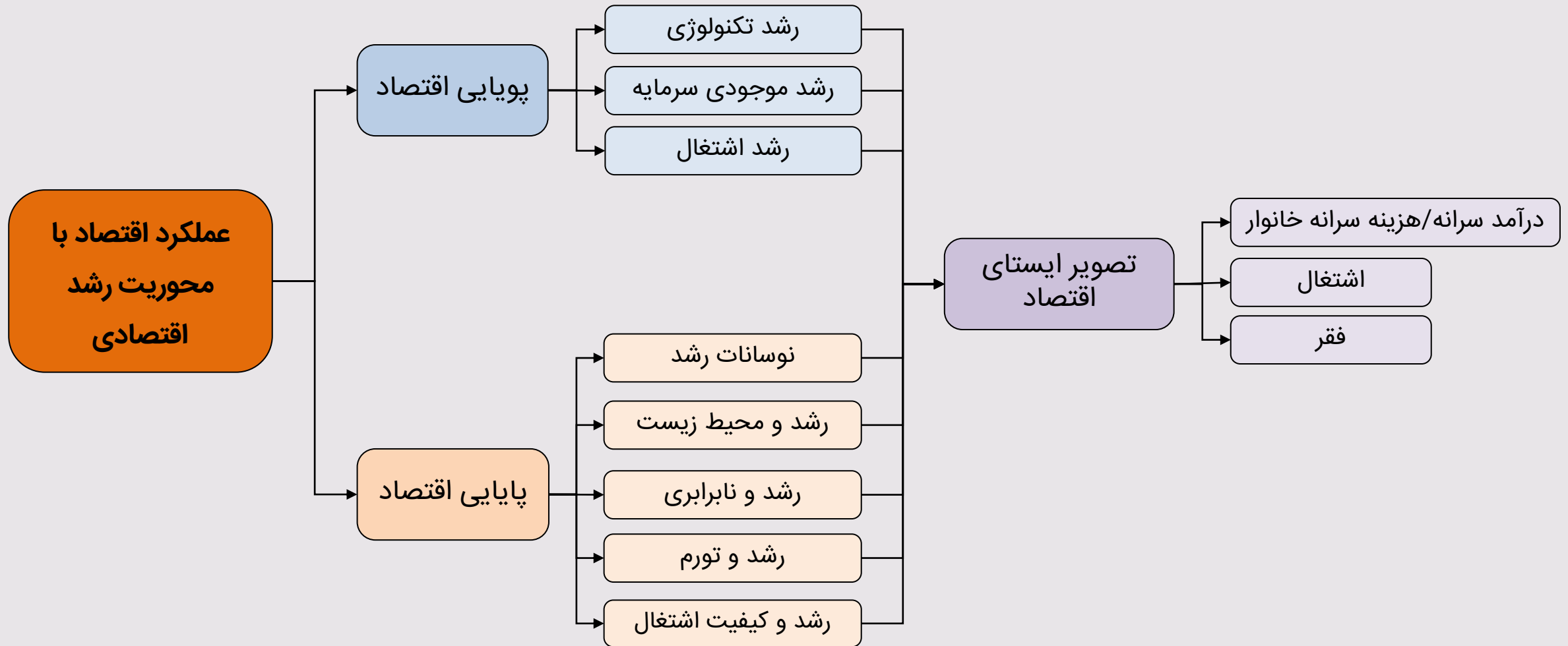

چطور می‌توان در مورد پایایی و امکان استمرار شرایط مطلوب یا حتی وضعیت موجود نظر داد؟

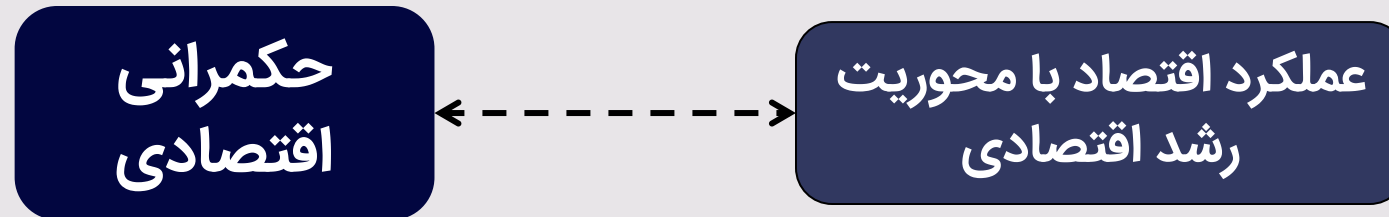
• توزیع درآمد فراگیر:

- چنانچه رشد اقتصادی به صورت مستمر و نه موقت، به تشدید نابرابری بینجامد، نخواهد توانست تداوم پیدا کند.
- در چنین شرایطی، رشد اقتصادی، سازوکارهای بازتوزیع «درون نسلی» را به نفع گروهی محدود در مقابل اکثریت جامعه فعال می‌کند و منجر به بروز نارضایتی از تحولات اقتصادی می‌شود که بطور طبیعی امکان تداوم خود را از دست می‌دهد.

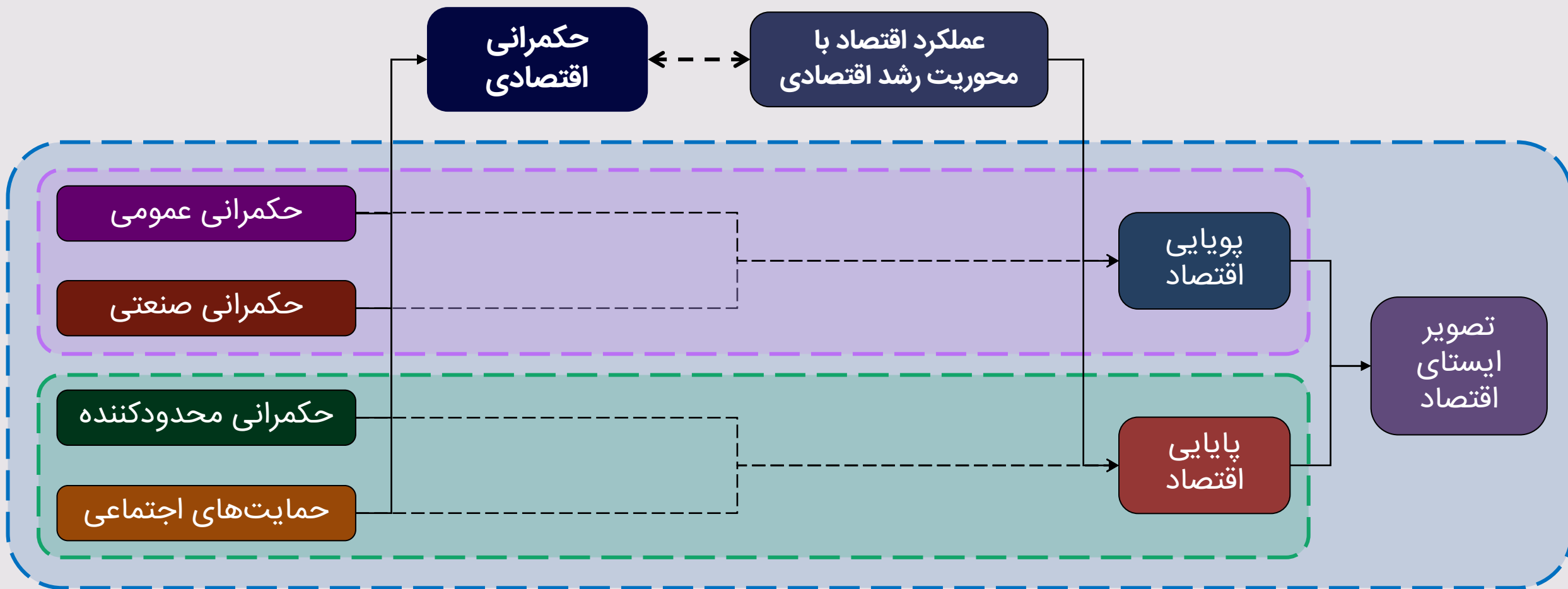
چگونگی بررسی عملکرد اقتصاد با محوریت رشد اقتصادی

عملکرد اقتصاد - حکمرانی اقتصادی

مدل مفهومی عملکرد اقتصاد - حکمرانی اقتصادی

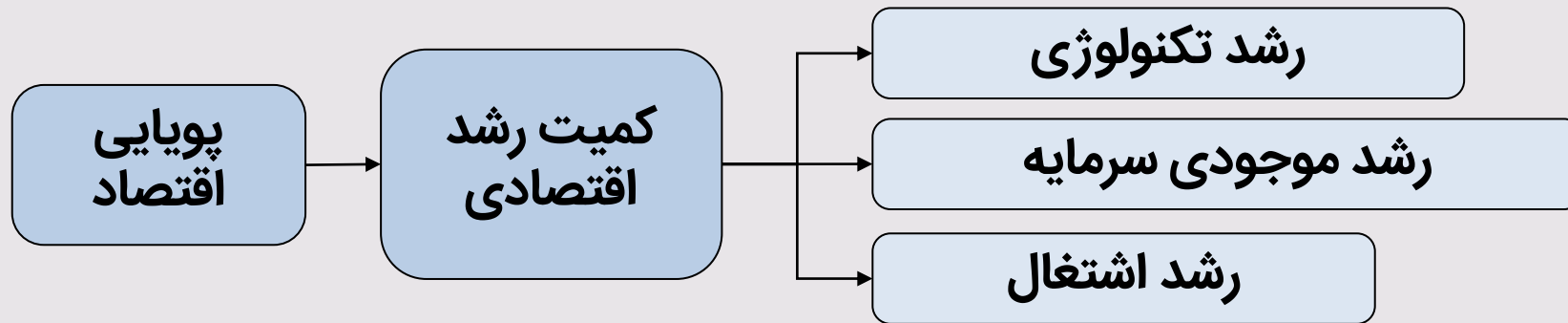
پژوهشکده مطالعات
اقتصادی و صنعتی شریف

بنیاد خلیلی

بخش سوم

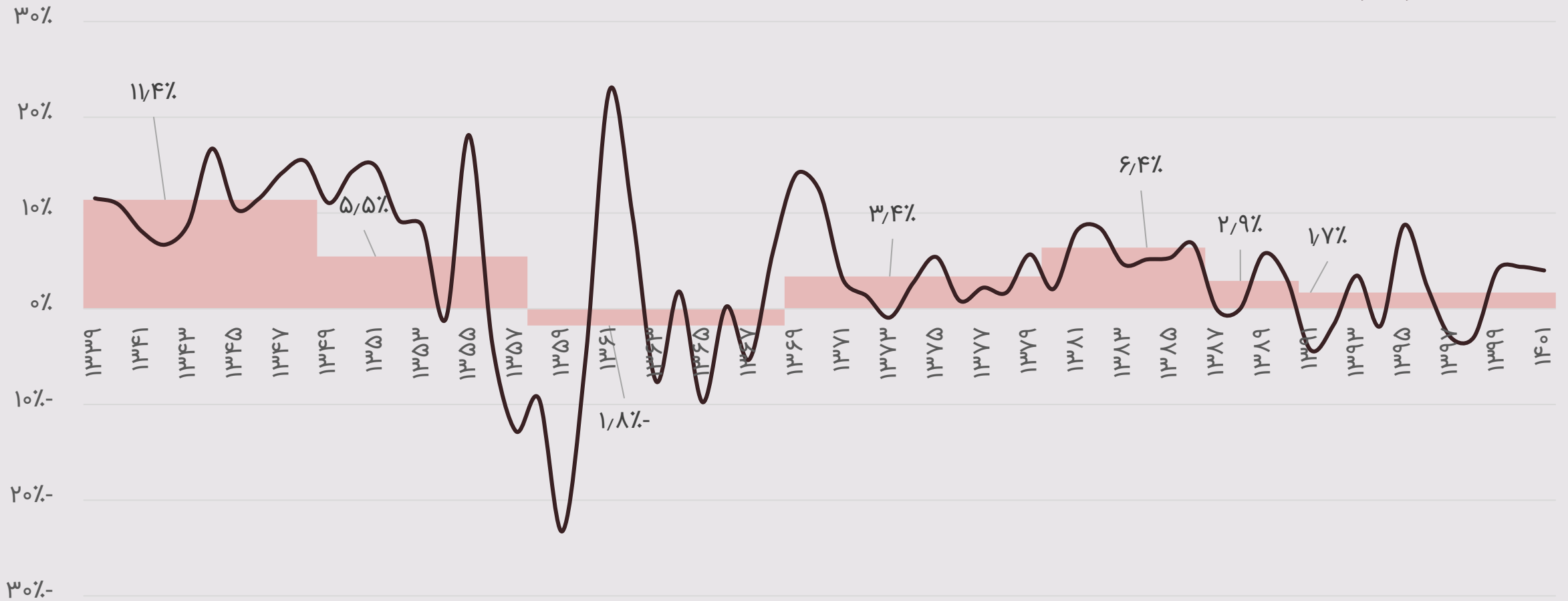
عملکرد اقتصاد ایران با محوریت رشد اقتصادی

رشد تولید ناخالص داخلی

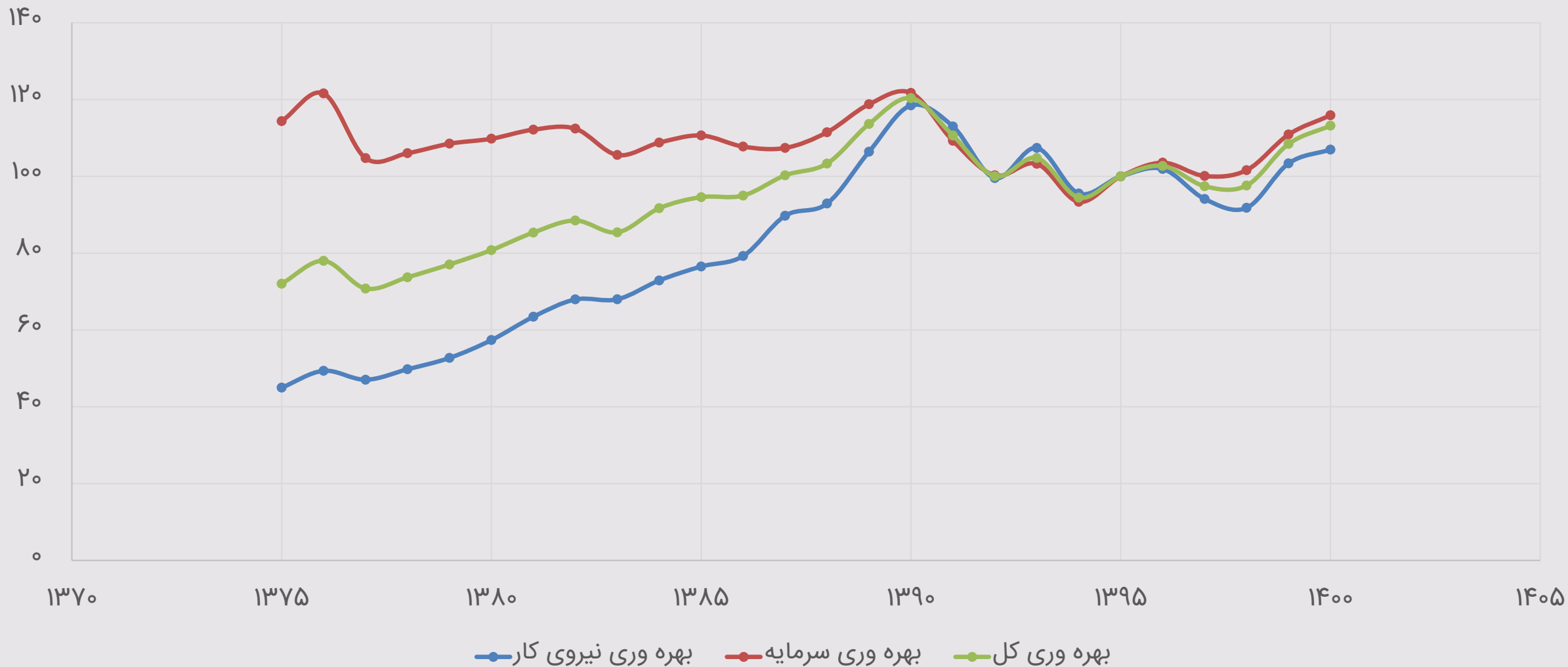
کاهنده و نوسانی

میانگین هندسی رشد — تولید ناخالص داخلی به قیمت پایه

منبع: بانک مرکزی

شاخص بهره‌وری

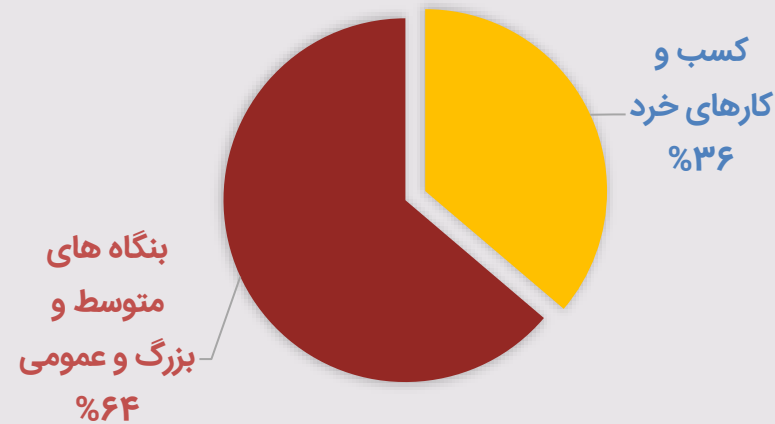
درآمدزایی پایین اشتغال کسب و کارهای خرد

- تمرکز اشتغال در کسب و کارهای خرد

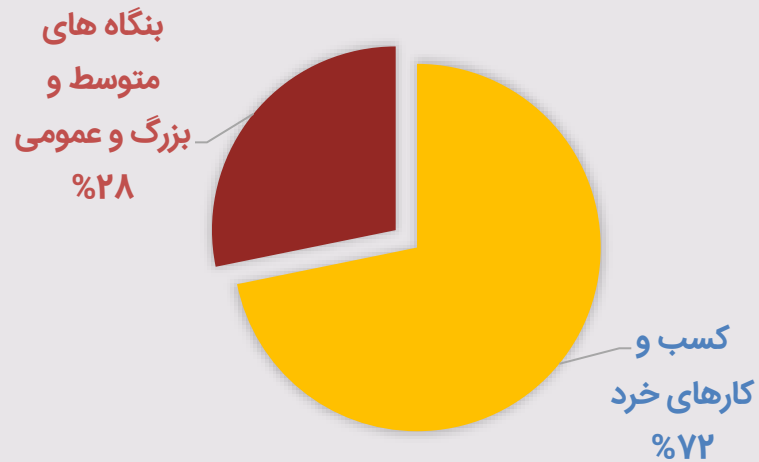
- تمرکز تولید در بنگاه‌های متوسط و بزرگ و بخش عمومی

- همبستگی ضعیف و یا منفی میان رشد اشتغال و رشد تولید

متوسط سهم ارزش افزوده

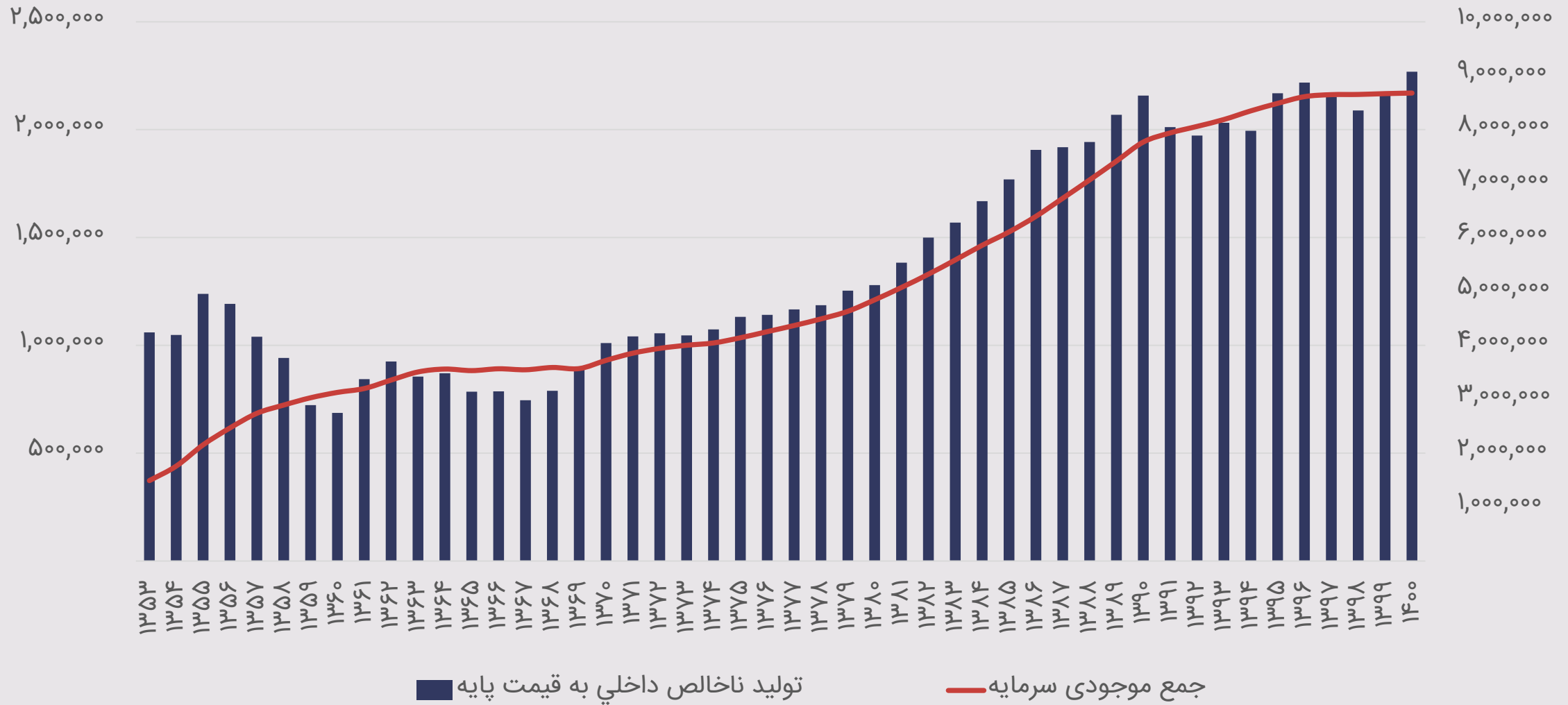

متوسط سهم اشتغال

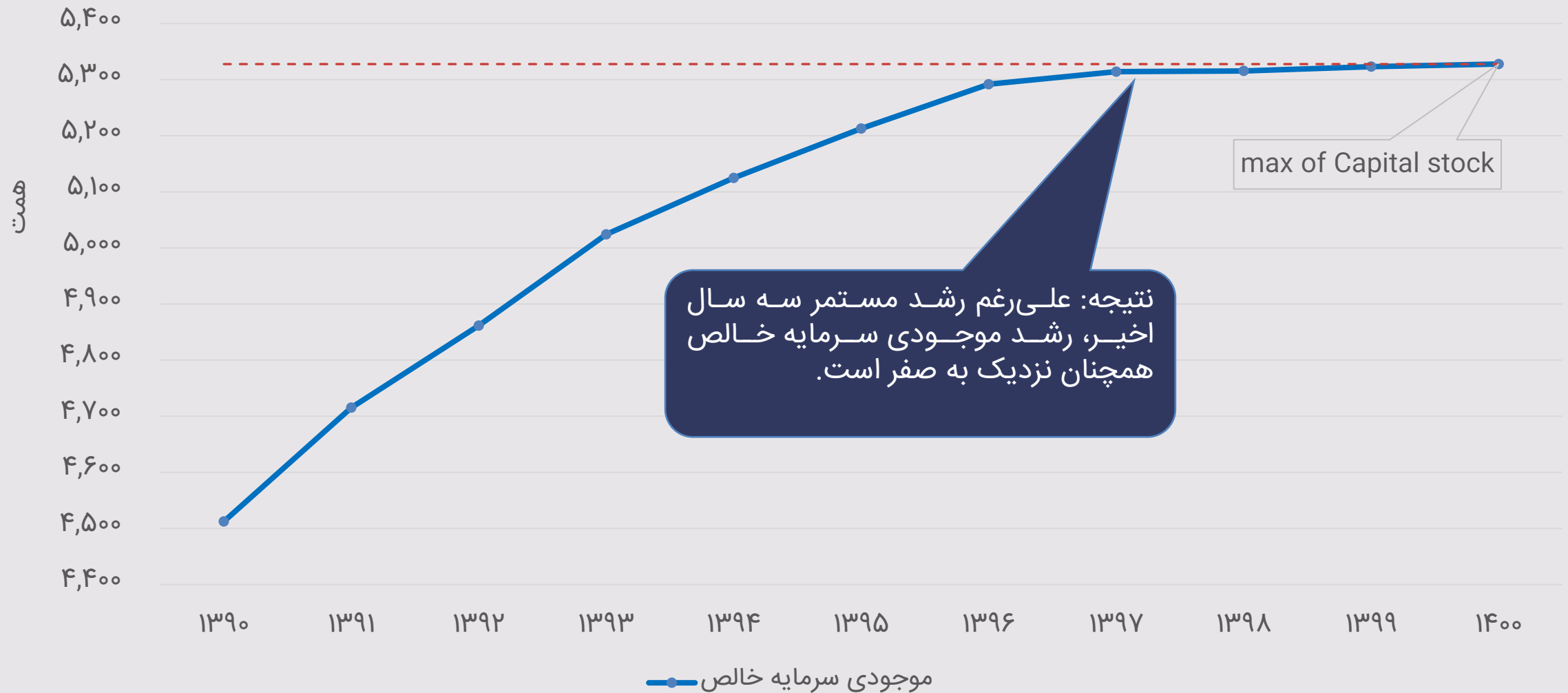

رشد اشتغال و رشد تولید	رشد ارزش افزوده کسب و کارهای خرد	رشد ارزش افزوده بنگاه‌های بزرگ	رشد ارزش افزوده غیرنفتی بنگاه‌های بزرگ
رشد اشتغال کسب و کارهای خرد	۱۱/۸%	۱/۷%	۵۱/۴%-
رشد اشتغال بنگاه‌های بزرگ	۵/۷%	۹/۹%	۱۱/۸%-

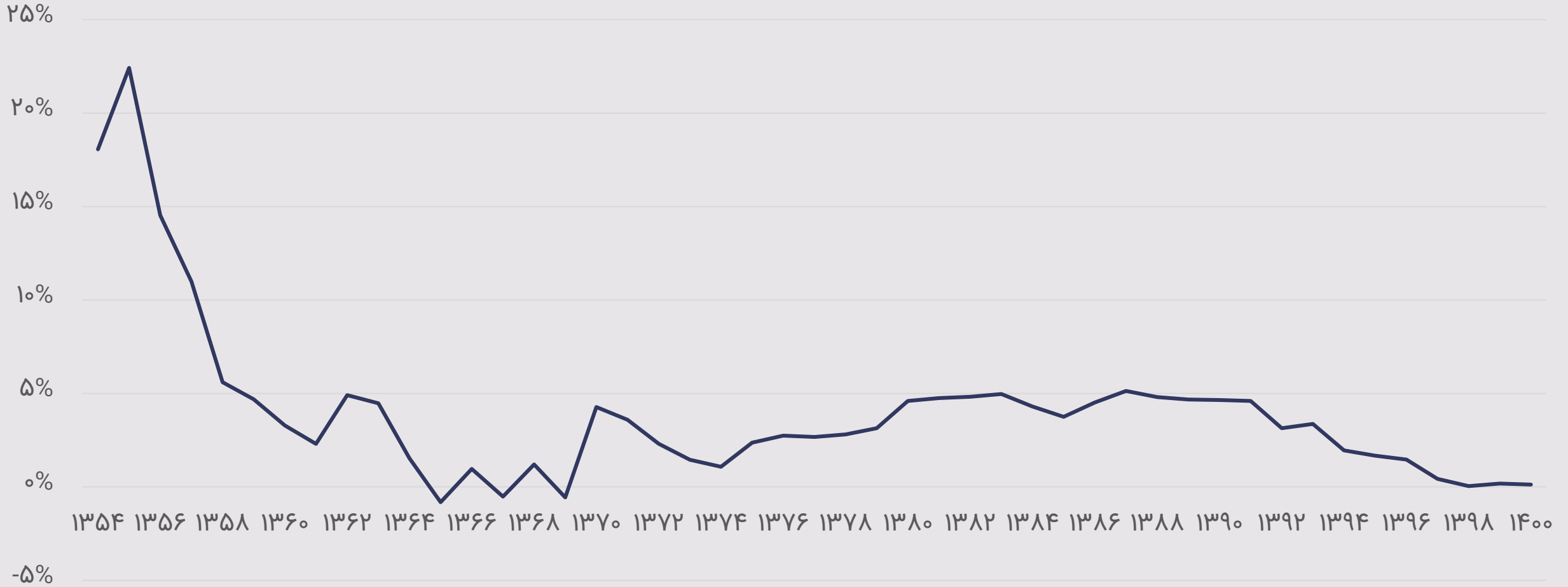
همبستگی بالای سطح تولید ناخالص داخلی و سطح موجودی سرمایه

موجودی سرمایه خالص

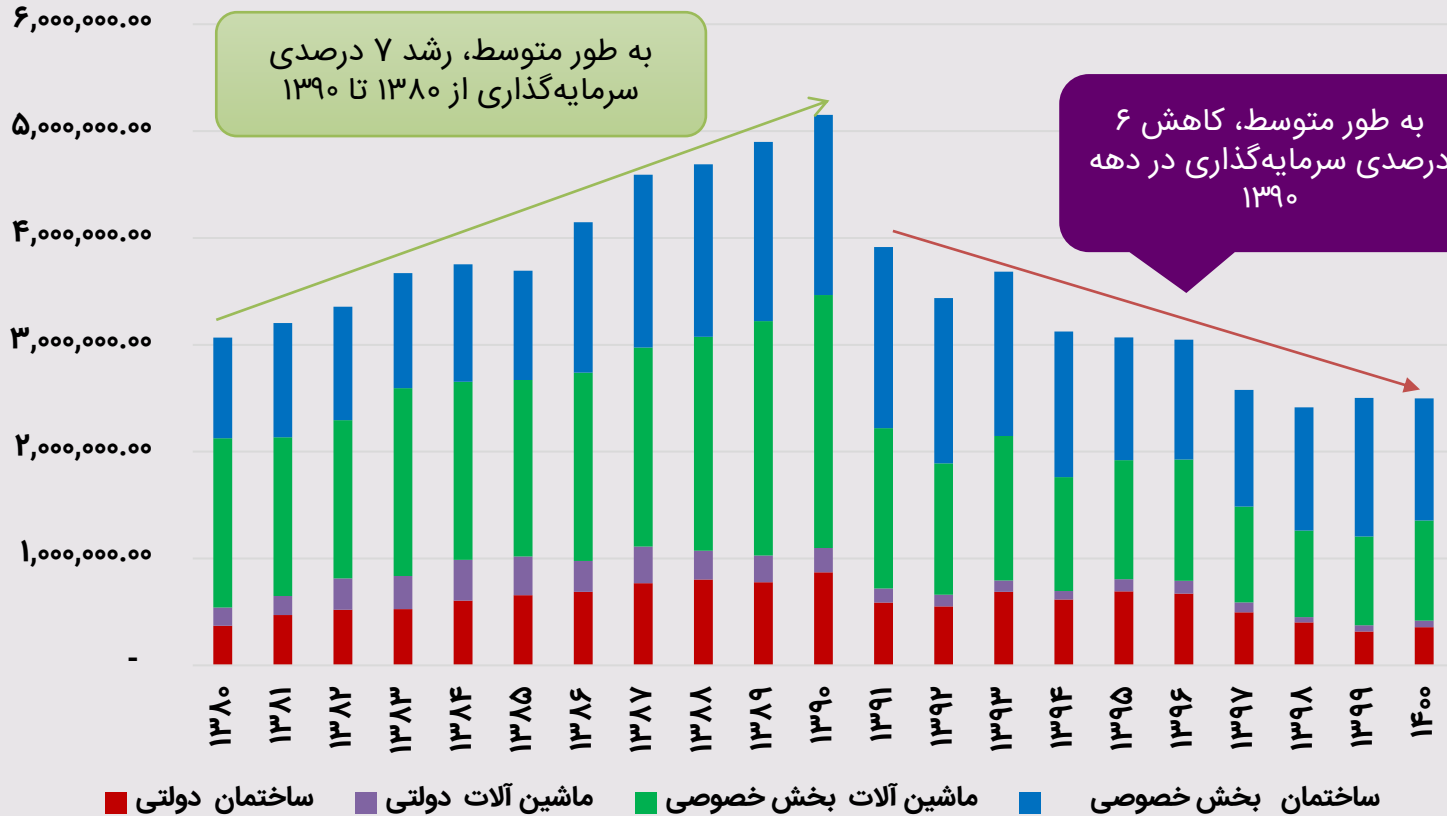
رشد موجودی خالص سرمایه

مجموع سرمایه

تشکیل سرمایه ثابت ناخالص در اقتصاد کشور

تشکیل سرمایه ثابت ناخالص به قیمت ثابت ۱۳۹۵ - میلیارد ریال

افت تقاضا
(مصرف و سرمایه‌گذاری دولت؛ مصرف خصوصی؛ صادرات)

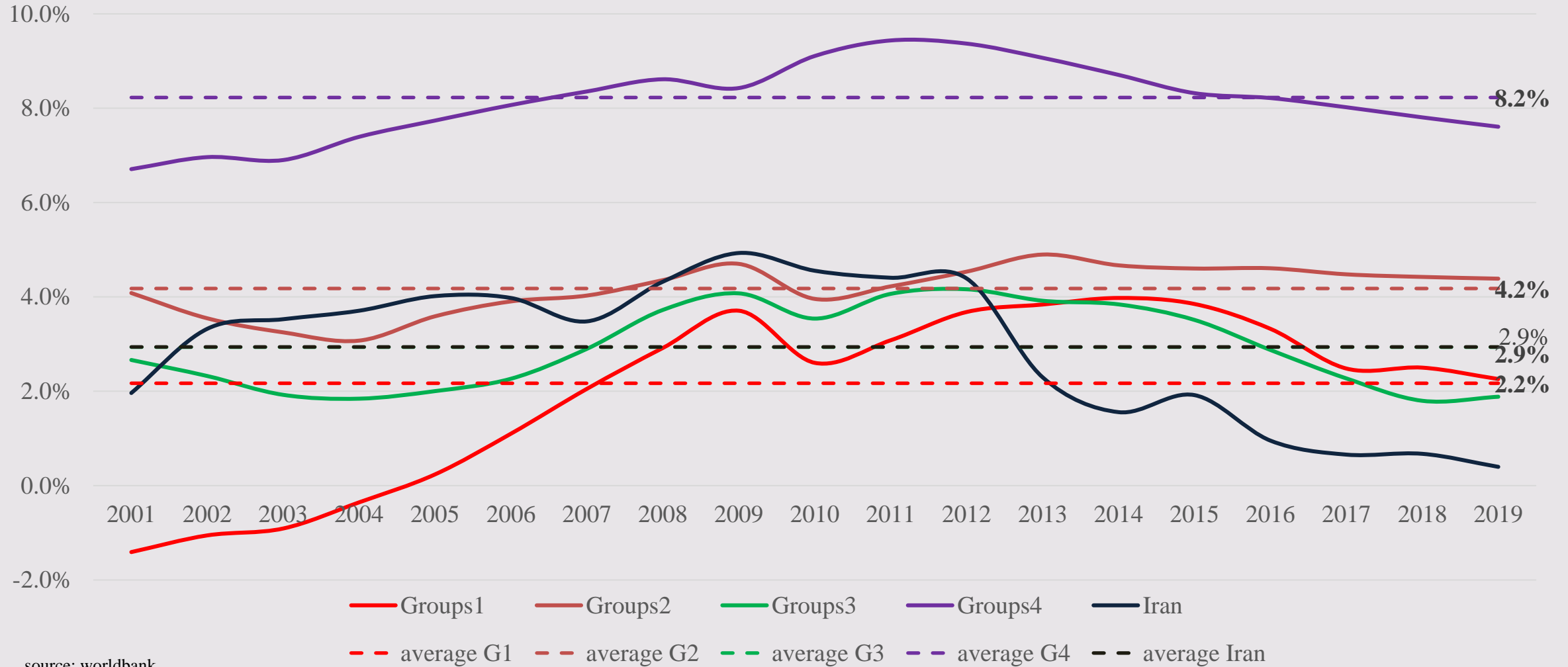

نااطمینانی
(تورم و بی‌ثباتی اقتصادی کلان؛ بی‌ثباتی روابط بین‌المللی)

کاهش منابع سرمایه‌گذاری
(ارزی: کاهش درآمد نفتی؛ ریالی: ناترازی‌های نظام بانکی و صندوق‌های بازنشستگی)

رشد موجودی سرمایه بر اساس گروه‌های کشورهای محک

source: worldbank

نسبت سرمایه به تولید ۱۹۹۰-۲۰۱۹ مقایسه بین کشوری

کارایی کمتر سرمایه در ایران نسبت به سایر کشورهای محک

کشورهای محک	میانگین نسبت سرمایه به تولید ۱۹۹۰-۲۰۱۹
کشورهای نفتی	۲.۵۲
کشورهای نفتی صنعتی شده	۲.۳۰
کشورهای نوظهور غیرصنعتی	۲.۲۵
کشورهای نوظهور صنعتی	۲.۱۳
Iran	۳.۰۲

جمع‌بندی پویایی اقتصاد

- رشد اقتصادی ایران در مقایسه با چهار گروه کشور محک، در دو دهه‌ی گذشته پایین‌تر بوده است.
- رشد کمی نیروی کار طی سال‌های ۱۳۸۴ تا کنون، کمتر از ۱ درصد در سال بوده که در مقایسات بین کشوری، در کف اشتغال‌زایی قرار داشته است.
- رشد تکنولوژی و سرمایه انسانی و رشد نیروی کار، نقشی در رشد اقتصادی ایران ندارند.
- رشد نسبتاً پایین مشاهده شده در اقتصاد ایران، عمدتاً ناشی از رشد موجودی سرمایه فیزیکی و مصرف سرمایه طبیعی است. رشد بخش کشاورزی با مصرف سرمایه آب، بخش صنعت با مصرف سرمایه انرژی و کل اقتصاد با مصرف سرمایه نفت حاصل شده است.

جمع‌بندی پویایی اقتصاد

- رشد اقتصادی متکی به رشد موجودی سرمایه فیزیکی تنها با انجام سرمایه‌گذاری‌های فزاینده قابل تداوم است که برای اقتصاد ایران، این هدف با رشدهای دو رقمی سرمایه‌گذاری و ادامه مصرف منابع طبیعی قابل تحقق است.
- در دهه‌ی گذشته رشد منفی سرمایه‌گذاری یکی از بزرگ‌ترین مشکلات اقتصاد ایران بوده است.
- علاوه بر وابستگی بالای رشد اقتصادی به رشد موجودی سرمایه، متوسط نسبت موجودی سرمایه به تولید اقتصاد ایران نیز از تمام چهار گروه کشور محک، بزرگ‌تر است. این بدان معناست که برای دستیابی به میزان مشخصی از تولید، میزان بیشتری سرمایه‌گذاری مورد نیاز است.
- فراهم آوردن شرایط مناسب برای افزایش قابل توجه سرمایه‌گذاری در کنار تغییر پارادایم رشد از نظر ایفای نقش رشد تکنولوژی و سرمایه انسانی و کاهش سهم سرمایه طبیعی تنها راه دستیابی به رشدهای اقتصادی مناسب است.

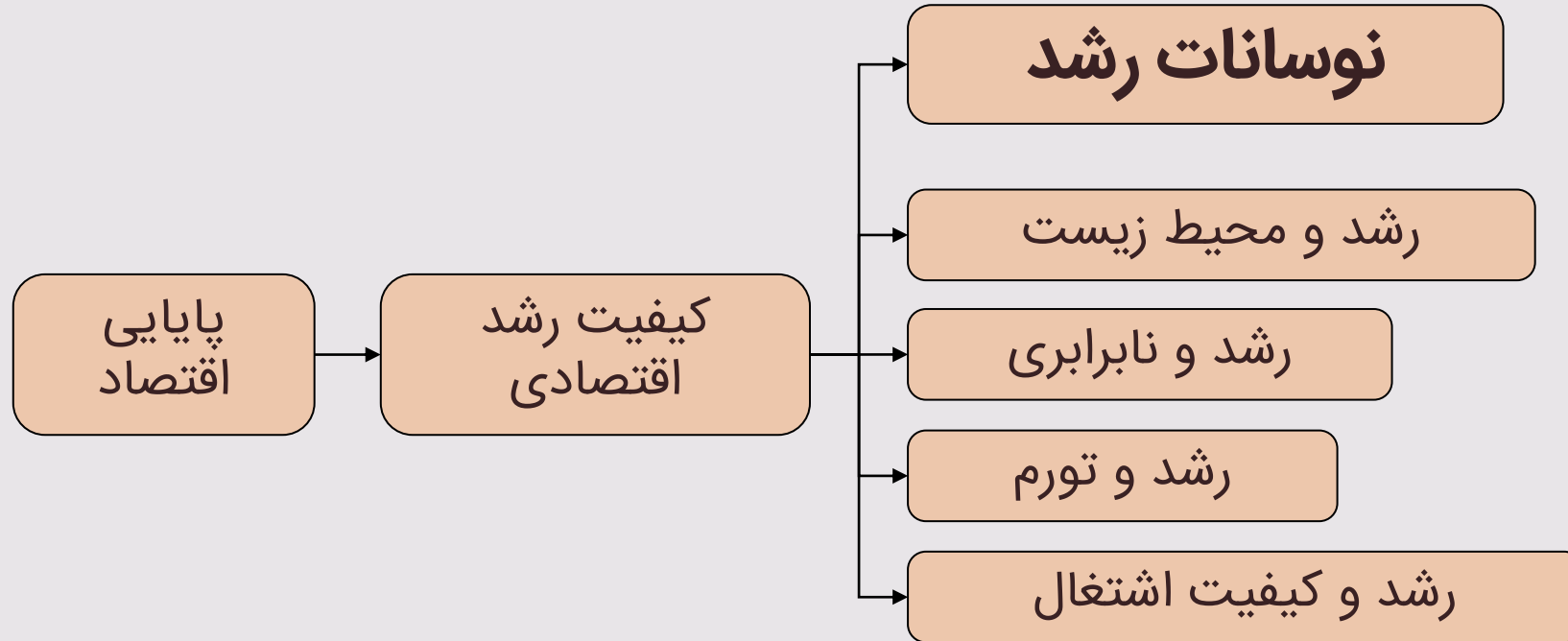
پژوهشکده مطالعات
اقتصادی و صنعتی شریف

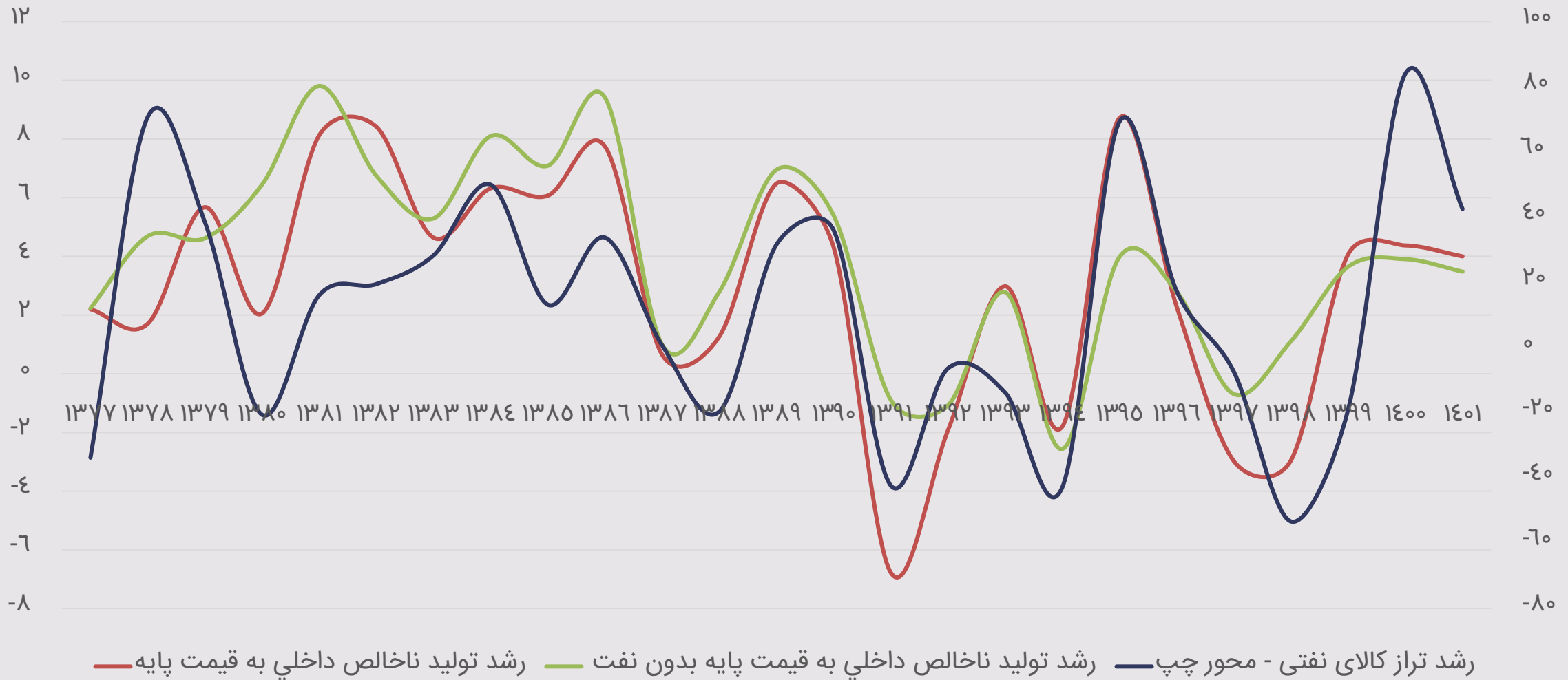
بنیاد خلیلی

بخش سوم: عملکرد اقتصاد ایران با محوریت رشد اقتصادی

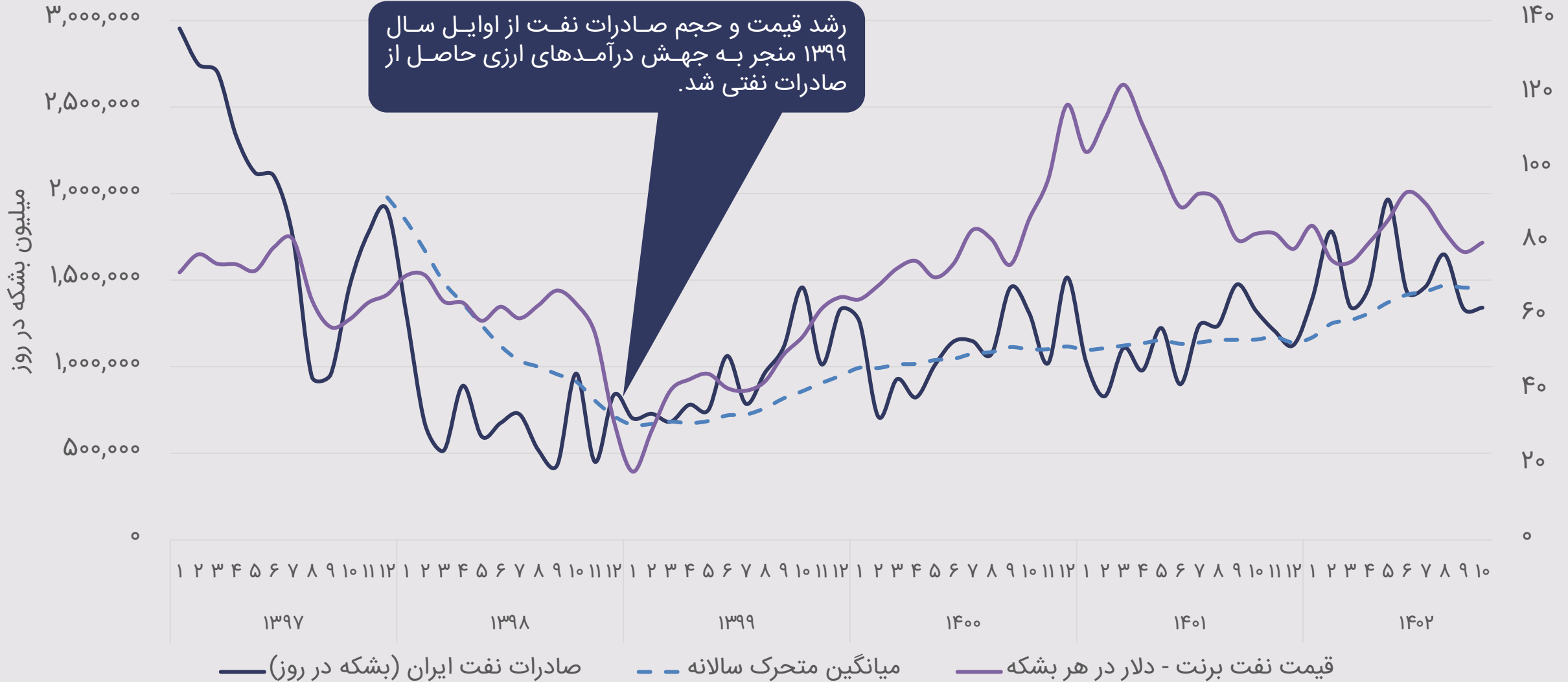
پایایی اقتصاد

رابطه‌ی نوسانات تولید ناخالص داخلی و درآمدهای ارزی نفتی

صادرات نفت ایران

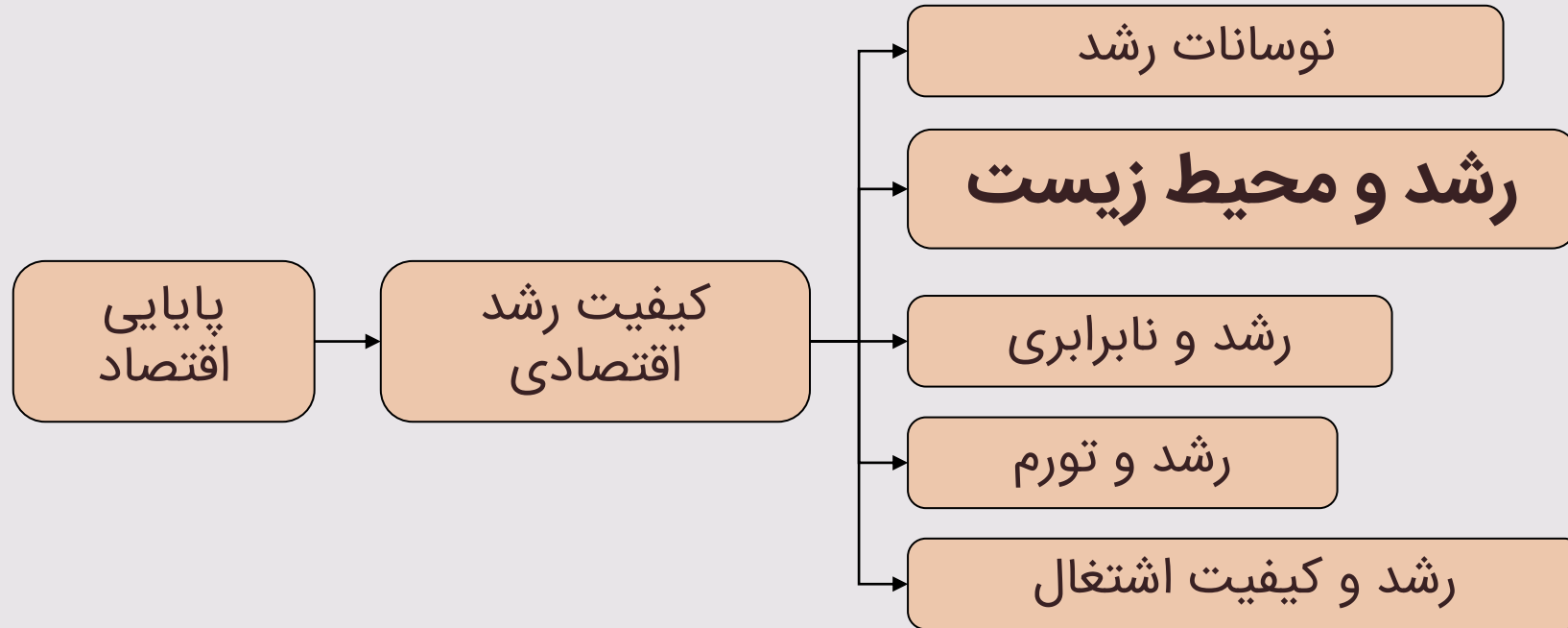

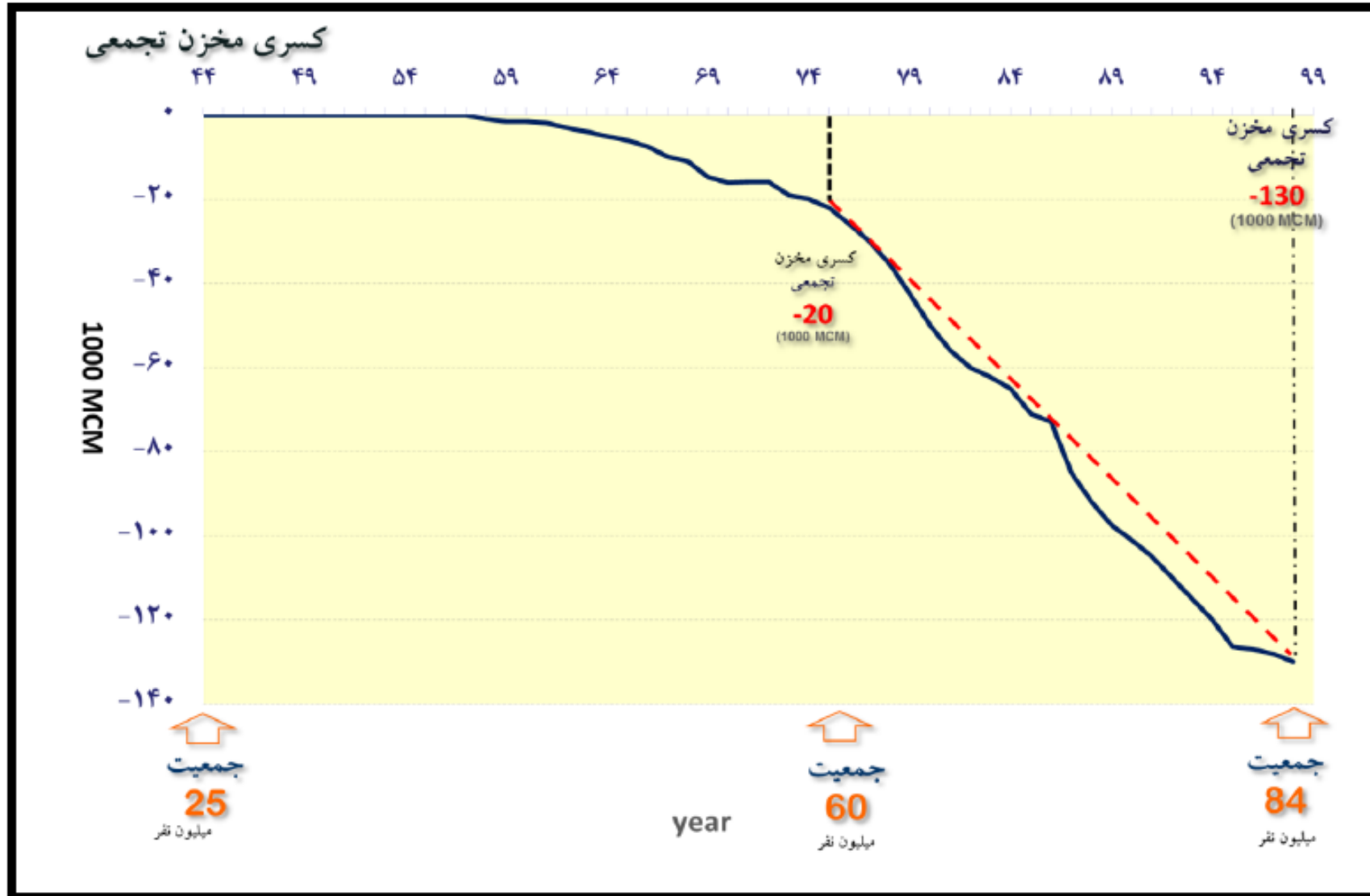
خالص درآمدهای حاصل از صادرات نفتی - حقیقی

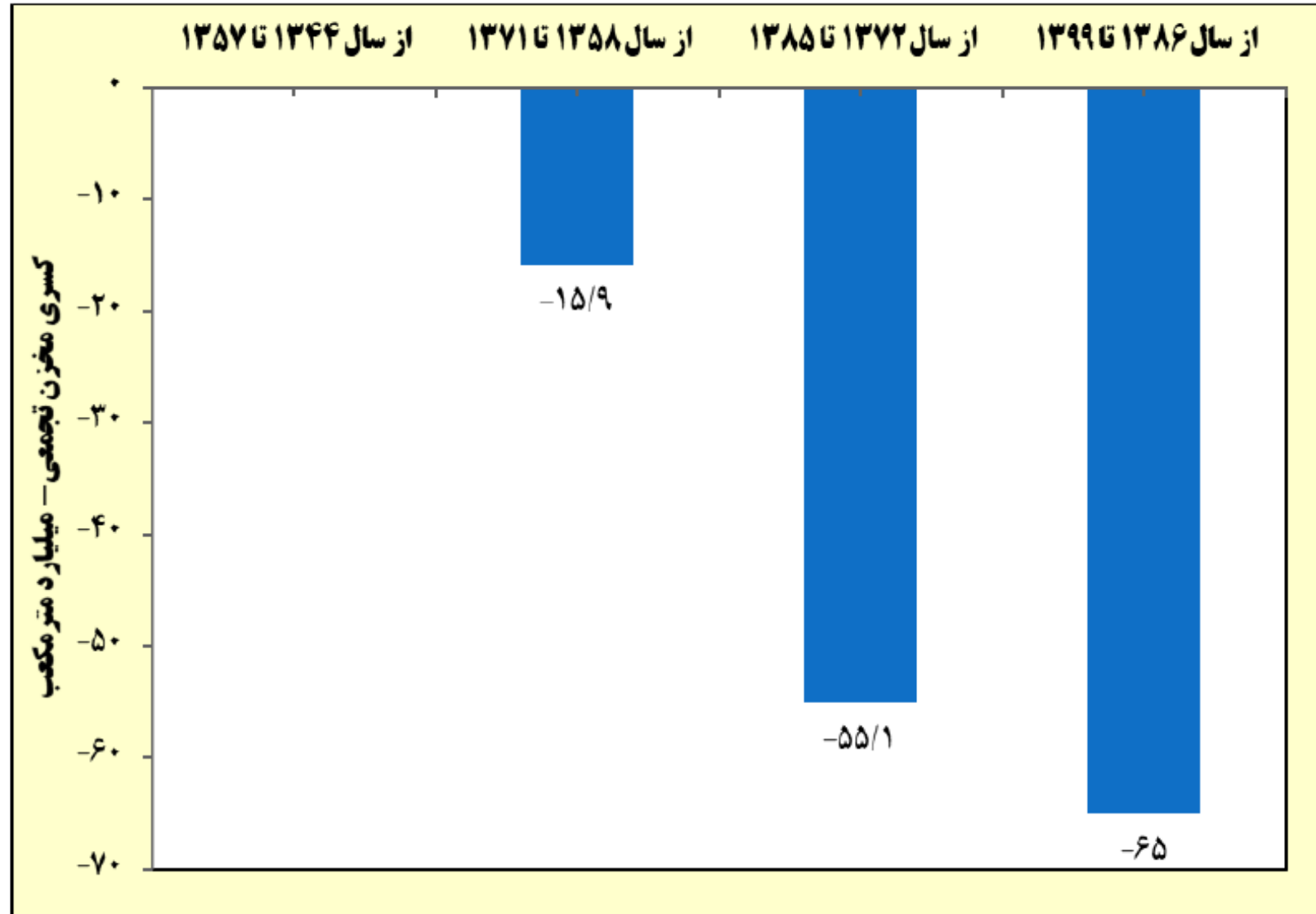

تغییرات کسری مخزن تجمعی آب زیرزمینی

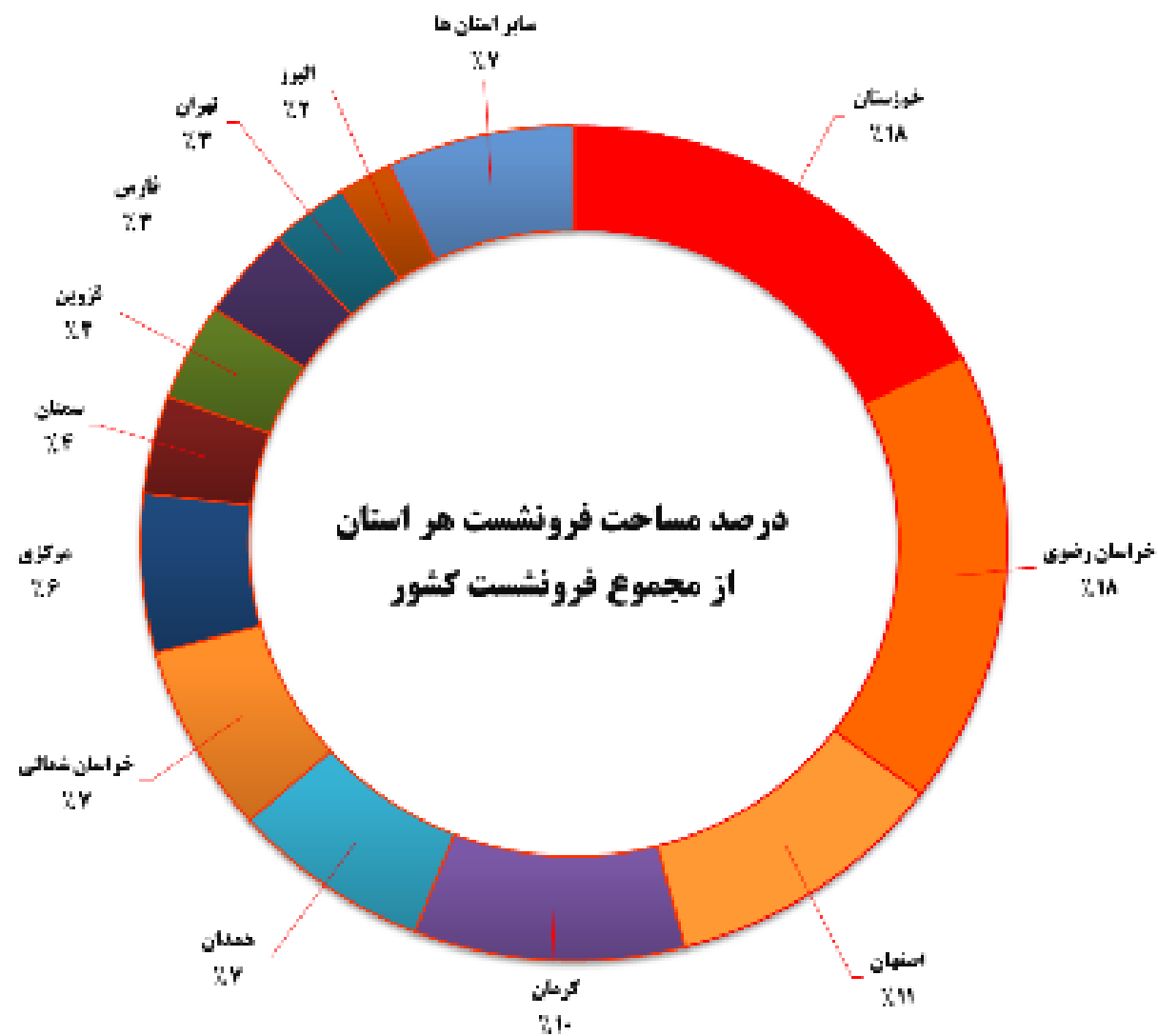
تغییرات کسری مخزن تجمعی آب زیرزمینی در دوره‌های مختلف

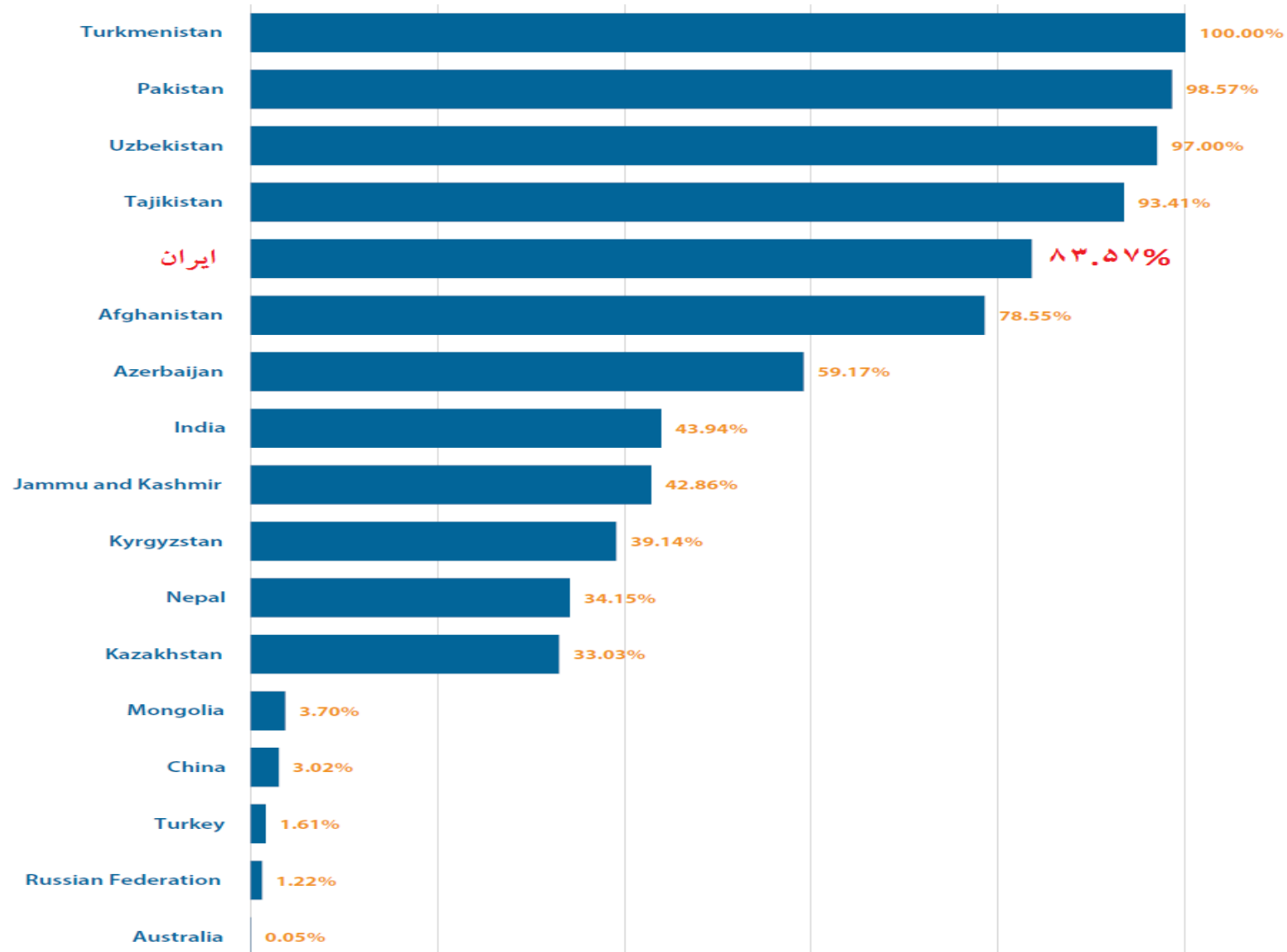
پیامد: فرودنشست زمین

استان‌های در معرض فرونشست

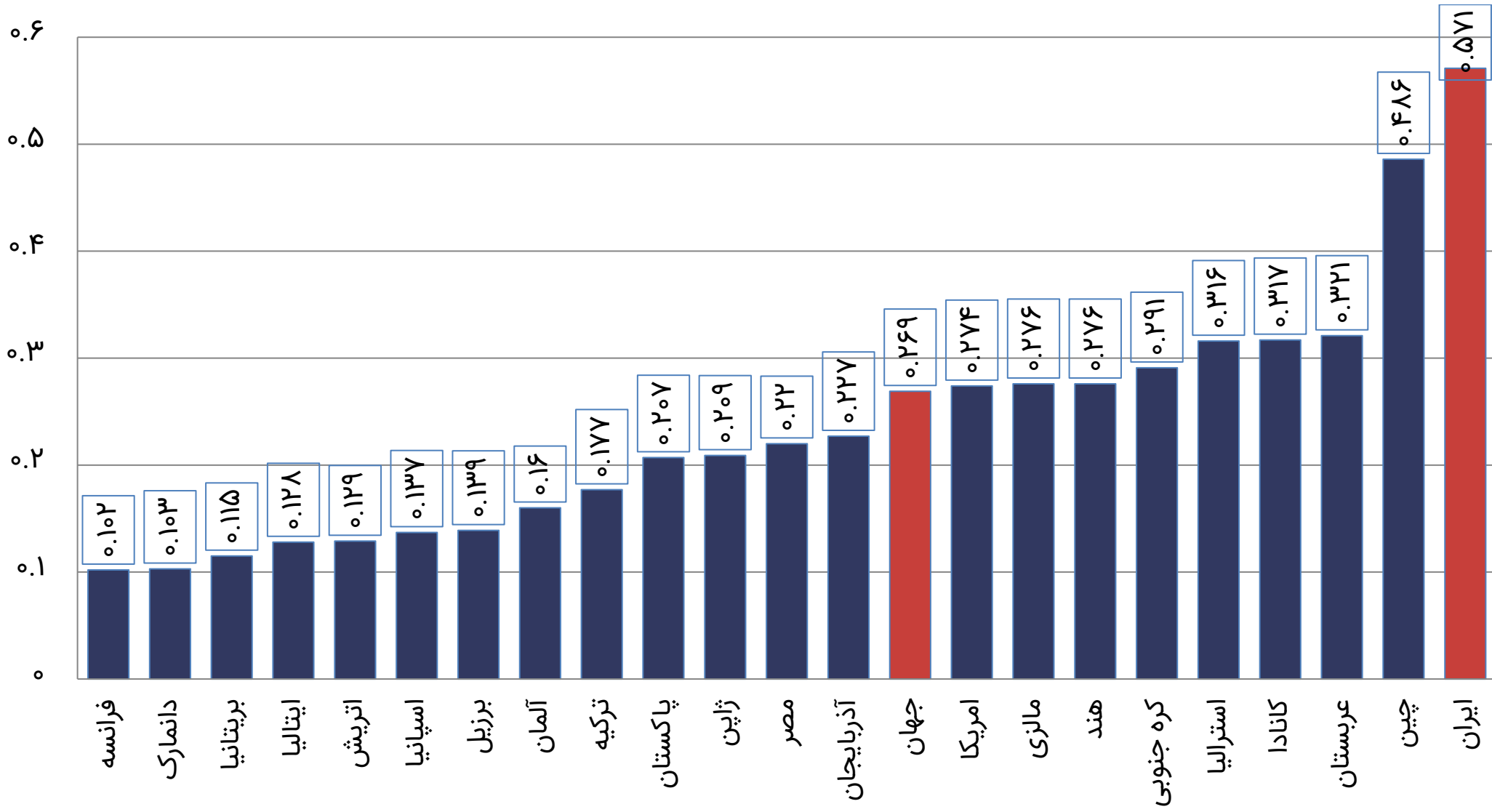
سهم جمعیت ایران و کشورهای منتخب جهان در معرض آلودگی هوا و طوفان‌های گردوغبار نسبت به کل جمعیت

شاخص شدت کربن ایران و کشورهای منتخب در سال ۲۰۱۸

کیلوگرم به ازای هر دلار بر حسب برابر قدرت خرید در سال

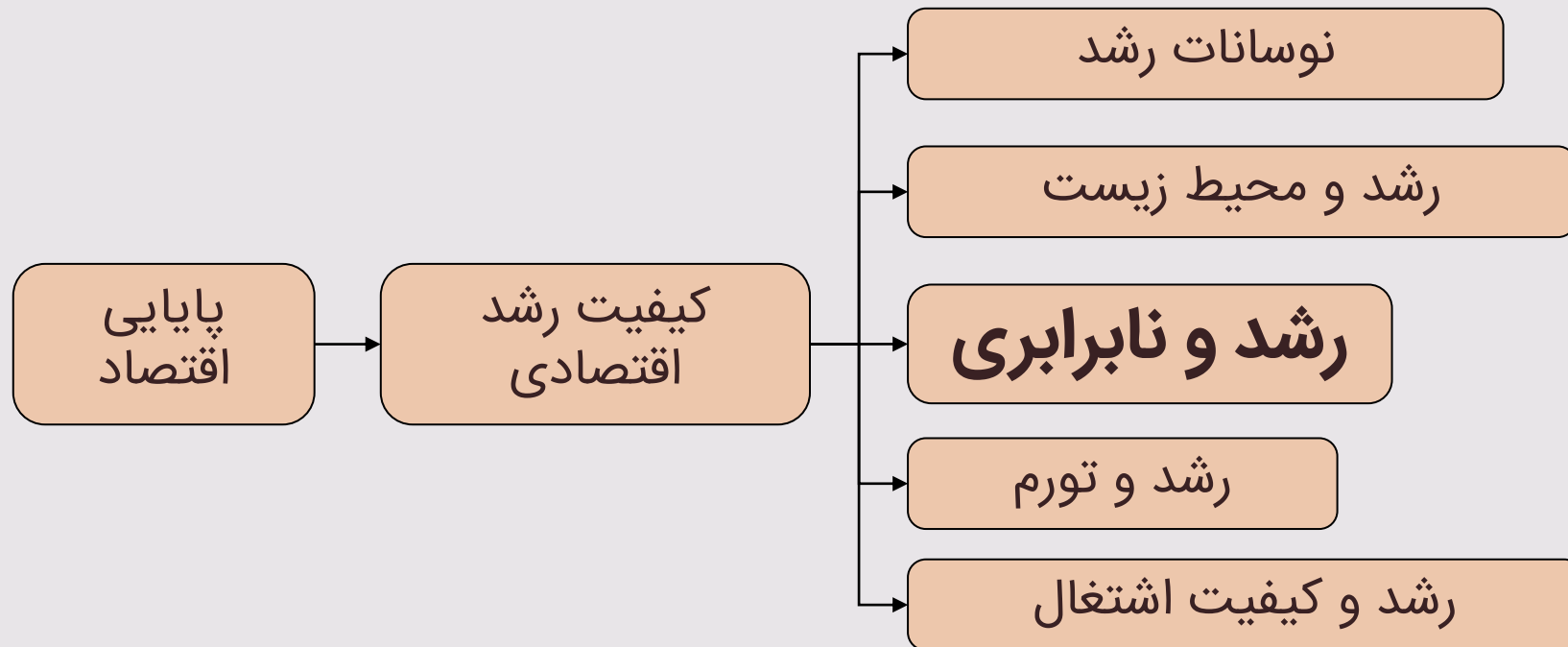
۲۰۱۷

مقایسه تطبیقی میزان انتشار، جمعیت و تولید ناخالص داخلی در سال ۲۰۱۸

رتبه	نام کشور	کل انتشار		تولید ناخالص داخلی (میلیون دلار- بر اساس دلار امریکا)
		(میلیون تن در سال)	سرانه انتشار (تن در سال)	
۱	چین	۱۰,۰۶۰	۷.۹۵	۱۳,۶۰۸,۱۵۲
۲	ایالات متحده	۵,۴۰۰	۱۶.۱۴	۲۰,۵۴۴,۳۴۳
۳	روسیه	۱,۷۱۰	۱۲.۱۴	۱,۶۵۷,۵۵۵
۴	هند	۲,۶۵۰	۱.۹۴	۲,۷۱۸,۷۳۲
۵	ژاپن	۱,۱۶۰	۹.۴۲	۴,۹۷۱,۳۲۳
۶	آلمان	۷۵۹	۹.۱۵	۳,۹۴۷,۶۲۰
۷	کانادا	۵۶۸	۱۶.۰۸	۱,۷۱۳,۳۴۲
۸	بریتانیا	۳۷۹	۵.۵۹	۲,۸۵۵,۲۹۷
۹	کره جنوبی	۶۵۹	۱۳.۵۹	۱,۶۱۹,۴۲۴
۱۰	ایران	۷۲۰	۸.۸۷	۴۵۴,۰۱۳
۱۱	عربستان	۶۲۱	۱۸.۶۳	۷۸۶,۵۲۲
۱۲	ایتالیا	۳۳۸	۶.۱	۲,۰۸۳,۸۶۴
۱۳	افریقای جنوبی	۴۶۸	۸.۳۱	۳۶۸,۲۸۹
۱۴	مکزیک	۴۷۷	۳.۷۹	۱,۲۲۰,۶۹۹
۱۵	استرالیا	۴۲۰	۱۶.۷۷	۱,۴۳۳,۹۰۴
۱۶	اندونزی	۶۱۵	۲.۰۹	۱۰۴,۲۷۳
۱۷	برزیل	۴۵۷	۲.۳۷	۱,۸۶۸,۶۲۶
۱۸	فرانسه	۳۳۸	۵	۲,۷۷۷,۵۳۵
۱۹	اسپانیا	۲۶۸	۵.۴	۱,۴۱۹,۰۴۲
۲۰	اکراین	۲۲۵	۴.۴۷	۱۳۰,۸۳۲

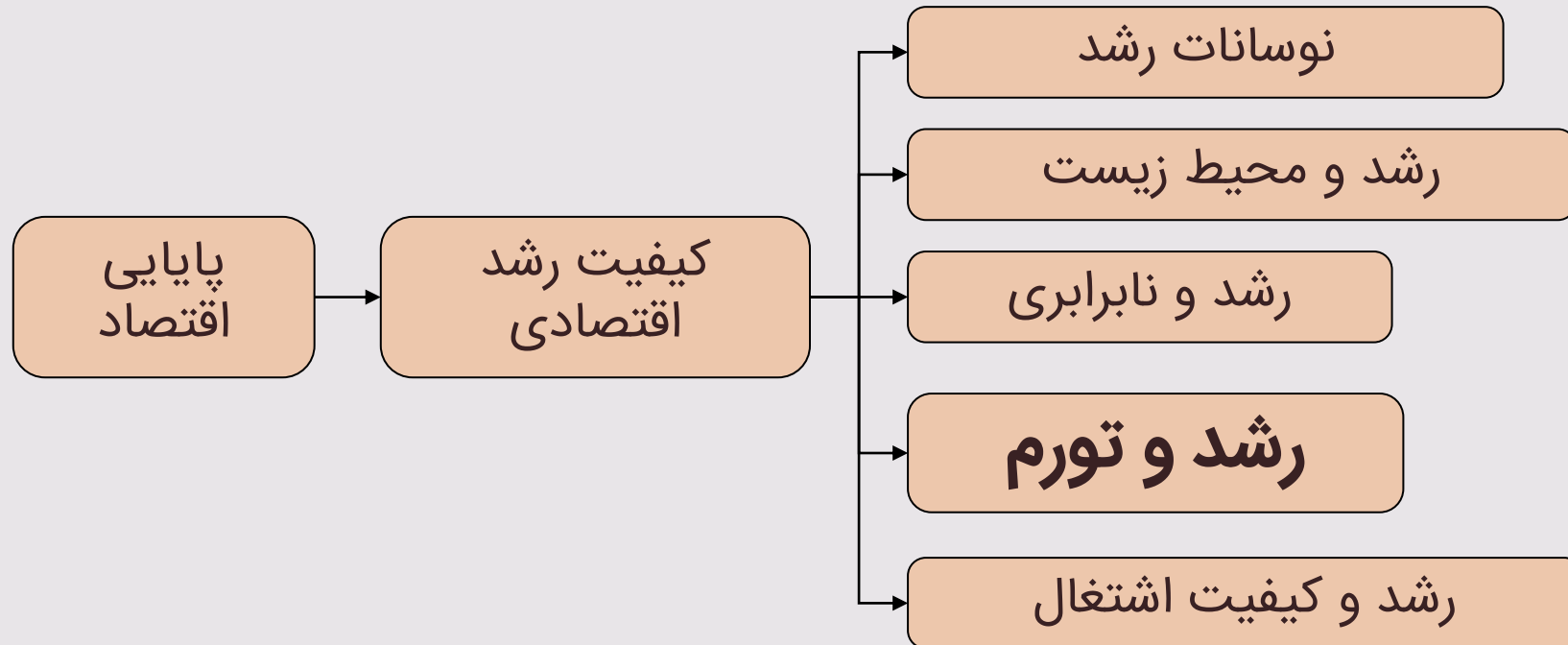

توزیع درآمد و نابرابری

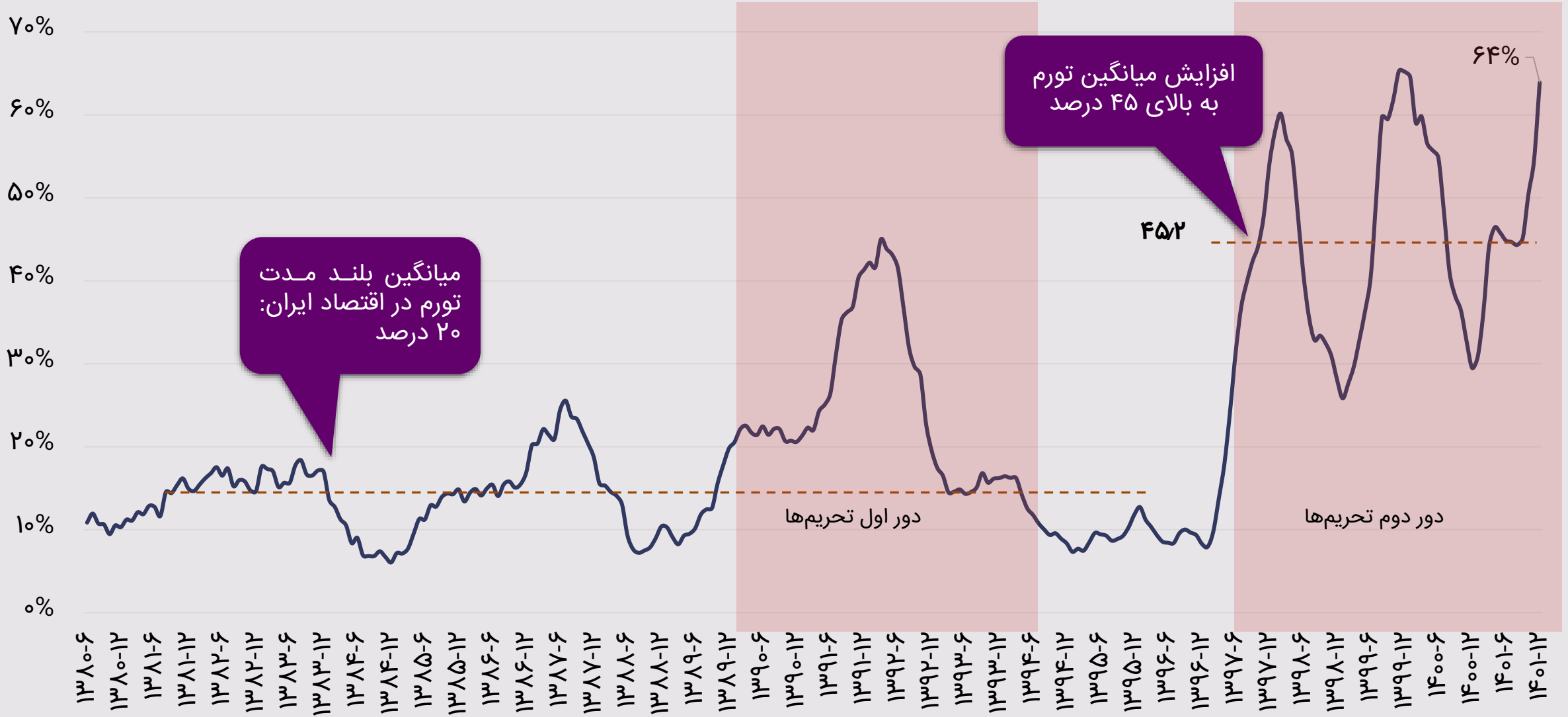
معیارهای نابرابری - ۱۳۸۰ - ۱۴۰۰

بازه زمانی	نرخ فقر	ضریب جینی	سهم ۵۰ درصد پایین	سهم ۴۰ درصد میانی	سهم دهک دهم	سهم صدک صدم	نسبت سهم دهک دهم به ۵۰ درصد پایینی	نسبت سهم دهک دهم به ۴۰ درصد میانی
۱۳۸۰-۱۳۸۴	افزایشی	کاهشی	کاهشی	کاهشی	کاهشی	کاهشی	کاهشی	کاهشی
۱۳۸۵-۱۳۹۰	افزایشی	کاهشی	کاهشی	کاهشی	کاهشی	کاهشی	کاهشی	کاهشی
۱۳۹۱-۱۳۹۲	افزایشی	کاهشی	کاهشی	کاهشی	کاهشی	کاهشی	کاهشی	کاهشی
۱۳۹۳-۱۳۹۶	کاهشی	افزایشی	افزایشی	کاهشی	کاهشی	کاهشی	کاهشی	کاهشی
۱۳۹۷-۱۴۰۰	افزایشی	افزایشی	افزایشی	افزایشی	افزایشی	افزایشی	ثابت	افزایشی

بر اساس تمامی معیارهای نابرابری در طول زمان در حالیکه فقر در حال افزایش بوده، نابرابری در حال کاهش بوده است. در بازه‌ی زمانی ۱۳۹۳-۱۳۹۶ فقر در حال کاهش و نابرابری نیز در حال کاهش بوده است. در بازه‌ی زمانی ۱۳۹۷-۱۴۰۰ فقرا افزایش و نابرابری افزایش یافته است.

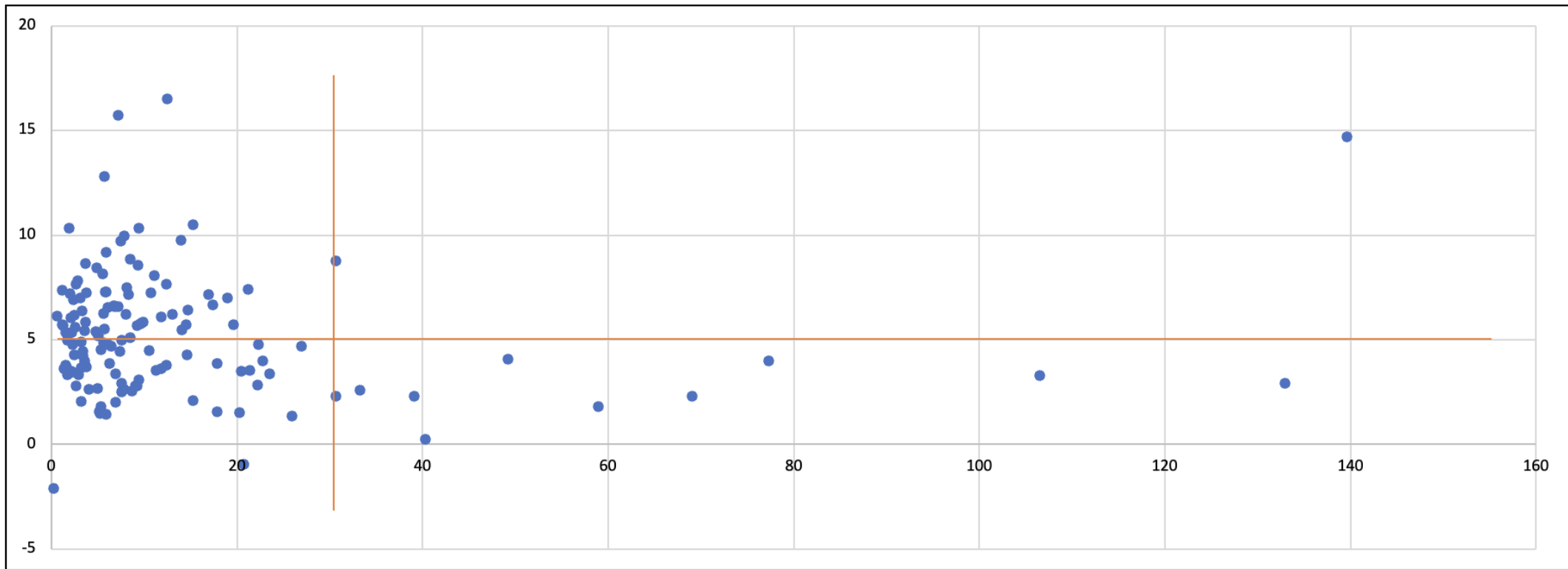

روند متفاوت تورم در ایران

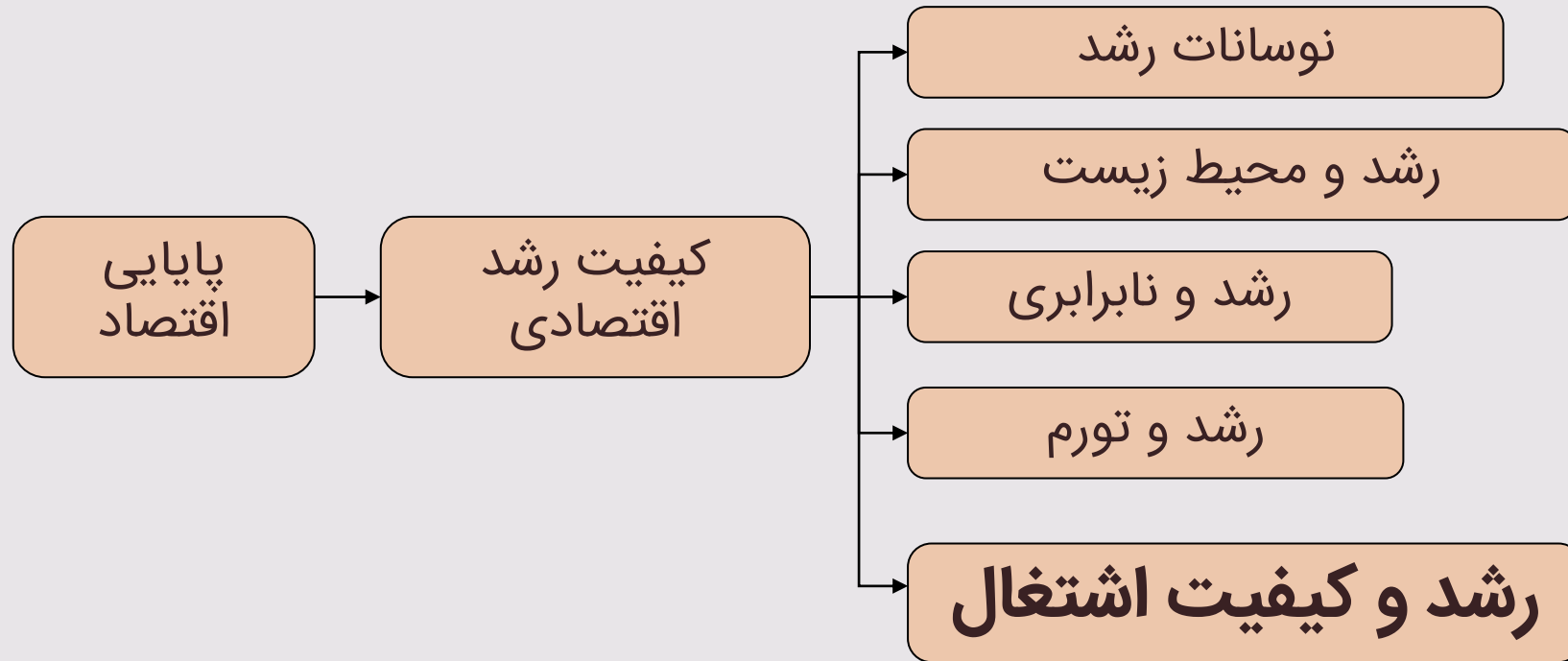
ارتباط میان نرخ تورم و رشد اقتصادی

هیچ کشوری (به غیر از عراق) در میان کشورهای گروه هدف مورد بررسی وجود نداشته است که بتواند با تورم بیش از ۳۰ درصد، رشد بالای ۵ درصد داشته باشد.

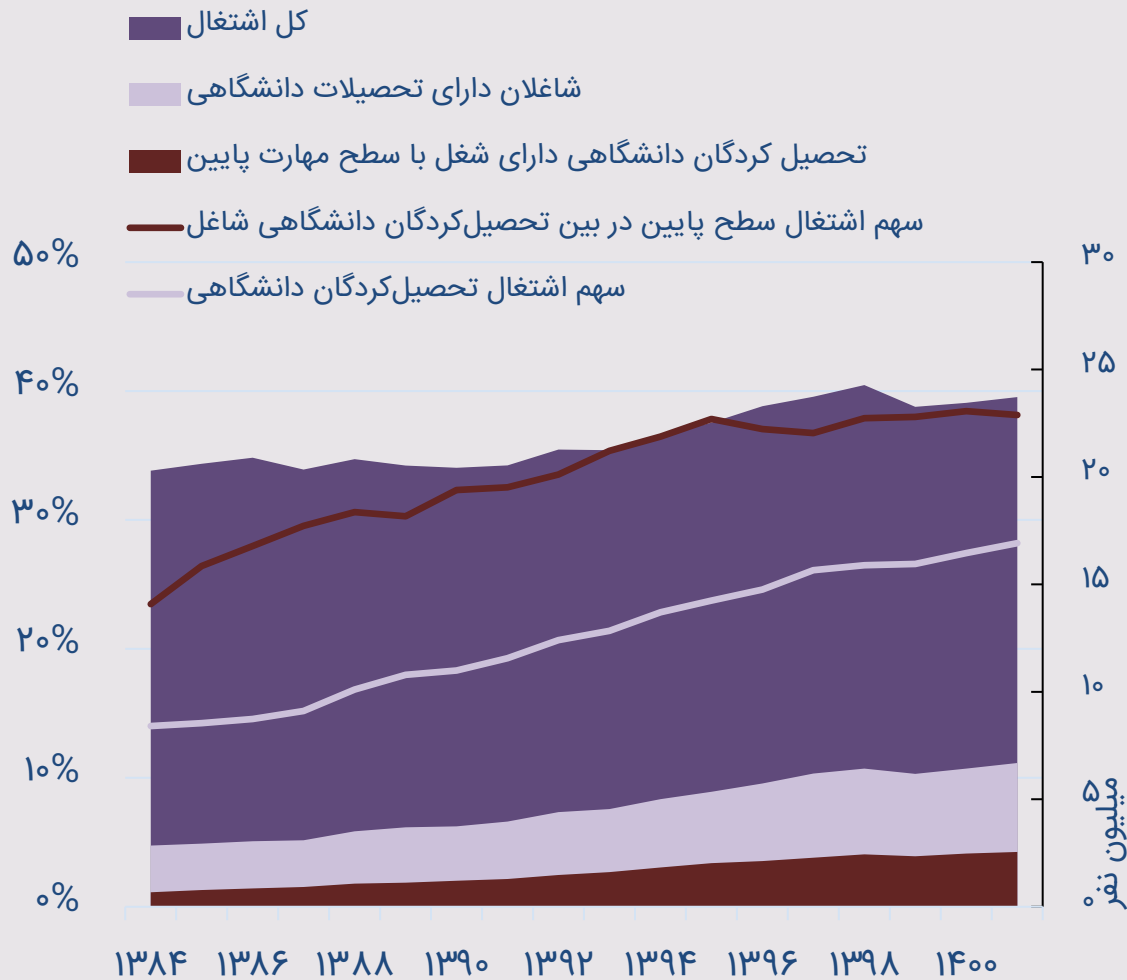
رشد (محور عمودی) بر اساس تورم (محور افقی) در کشورهای جدول ۱-خطوط نارنجی سطح تورم ۳۰ درصد و رشد ۵ درصد را نشان می‌دهند

منبع: داده‌های بانک جهانی

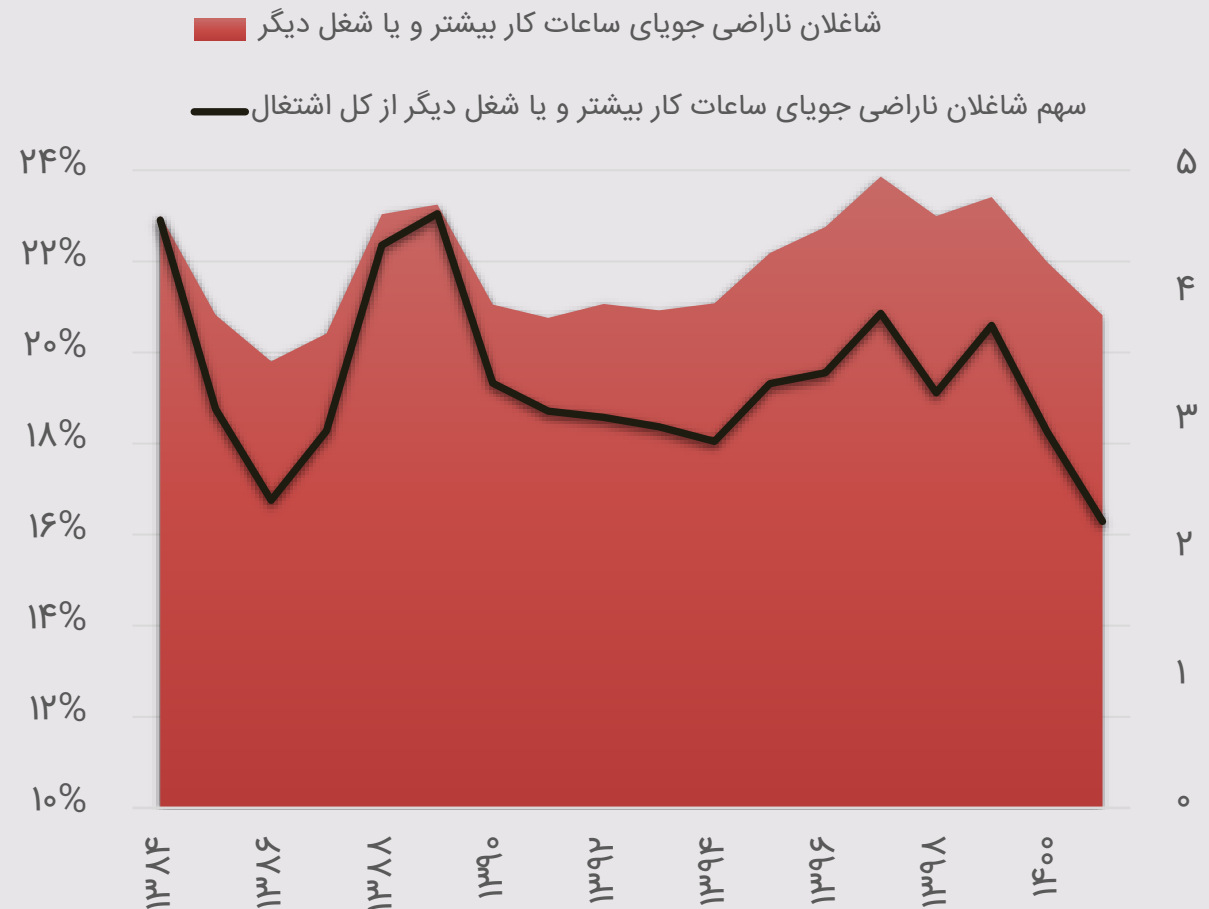

کیفیت اشتغال

شاغلین دارای تحصیلات بالا در مشاغل بی کیفیت

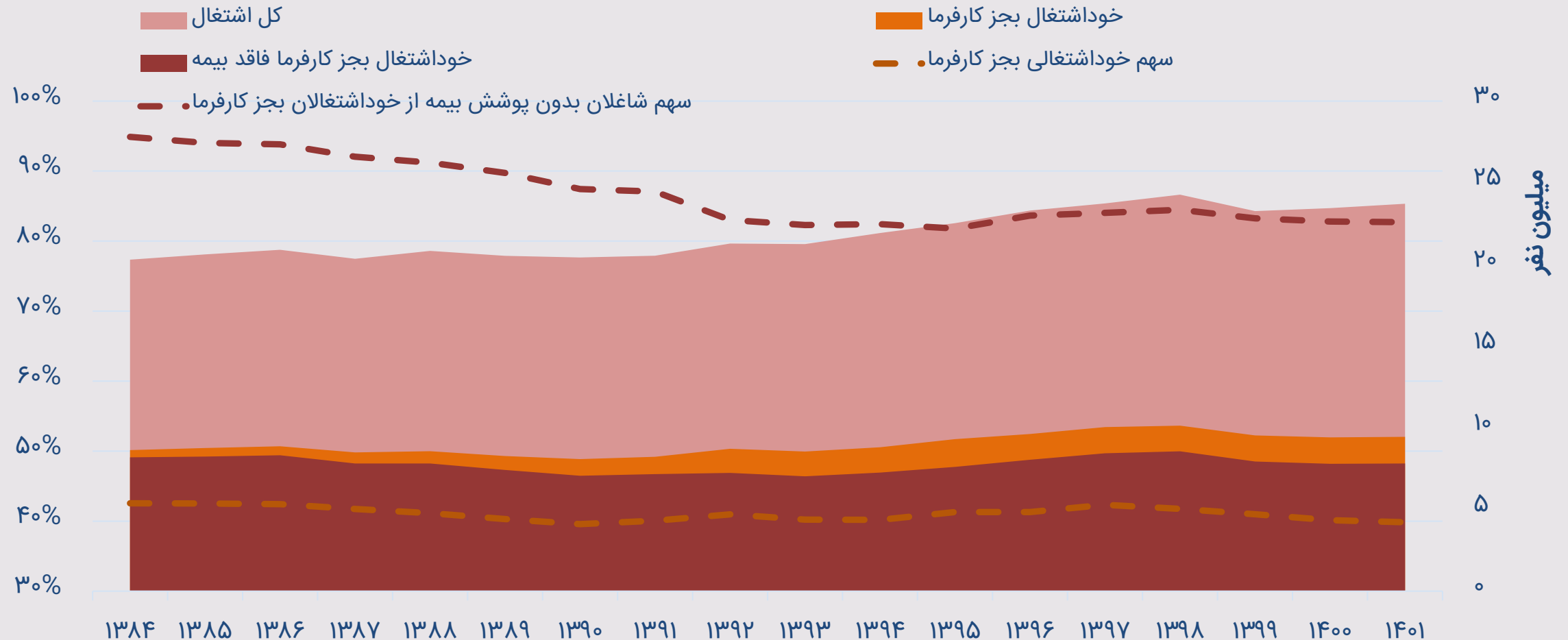

شاغلان ناراضی

کیفیت اشتغال

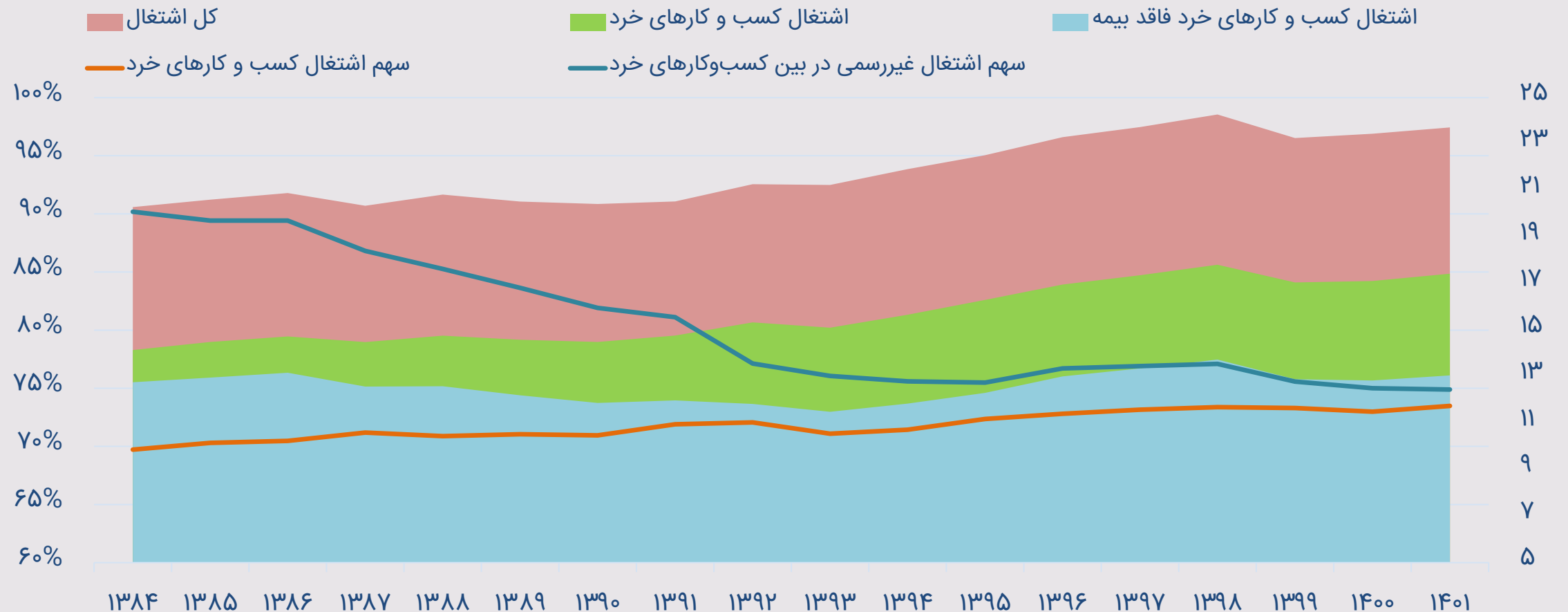
حدود ۴۰ درصد کل اشتغال کشور خود اشتغالان هستند. این گروه عموماً تحت پوشش بیمه‌های اجتماعی نیستند.

کیفیت اشتغال

کسب و کارهای خرد با سهم بیش از ۷۰ درصدی از کل اشتغال و سهم بیش از ۸۰ درصدی از اشتغال بخش خصوصی، عموماً تحت پوشش بیمه‌های اجتماعی نیستند.

جمع‌بندی پایایی اقتصاد

- رشد اقتصادی ایران علاوه بر پایین بودن، طی سال‌های پس از جنگ تاکنون، «کاهنده» و «نوسانی» نیز بوده است.
- نوسانات رشد اقتصادی با نوسانات درآمدهای ارزی نفتی (قیمت نفت و میزان صادرات) همبستگی بالایی دارد. رشد‌های اقتصادی سه سال اخیر هم در چرخه نوسانی درآمدهای نفتی قابل تحلیل است.
- نوسان زیاد تولید باعث کاهش درآمدزایی رفاهی و کاهش اشتغالزایی اقتصاد ایران شده است.
- بخش زیادی از رشد اقتصادی کشور از محل مصرف بدون قاعده منابع طبیعی تجدیدناپذیر حاصل شده که نتیجه آن امروز خود را به صورت انواع بحران‌های منابع طبیعی ظاهر کرده است (ناپایایی رشد).
- توزیع نابرابر درآمد در نتیجه مدیریت نادرست بازار دارایی‌ها و ناترازی‌های بزرگ مالی، منابع مالی را از سرمایه‌گذاری دور کرده است (وجه دیگر ناپایایی رشد).

- بررسی رشد اقتصادی کشورهای مختلف نشان می‌دهد که هیچ کشوری با تورم بالاتر از ۳۰ درصد نتوانسته به رشد اقتصادی پایدار بیش از ۵ درصد دست یابد. مادامی‌که تورم بالاست، دستیابی به رشدهای اقتصادی مطلوب ناممکن خواهد بود.
- به رغم ارتقای قابل توجه سطح تحصیلات در جامعه، کیفیت نیروی کار شاغل، همچنان پایین است. این نشان می‌دهد تکنولوژی و بهبود فرایندهای تولید نقش ضعیفی در رشد اقتصادی دارند.

پژوهشکده مطالعات
اقتصادی و صنعتی شریف

بنیاد خلیلی

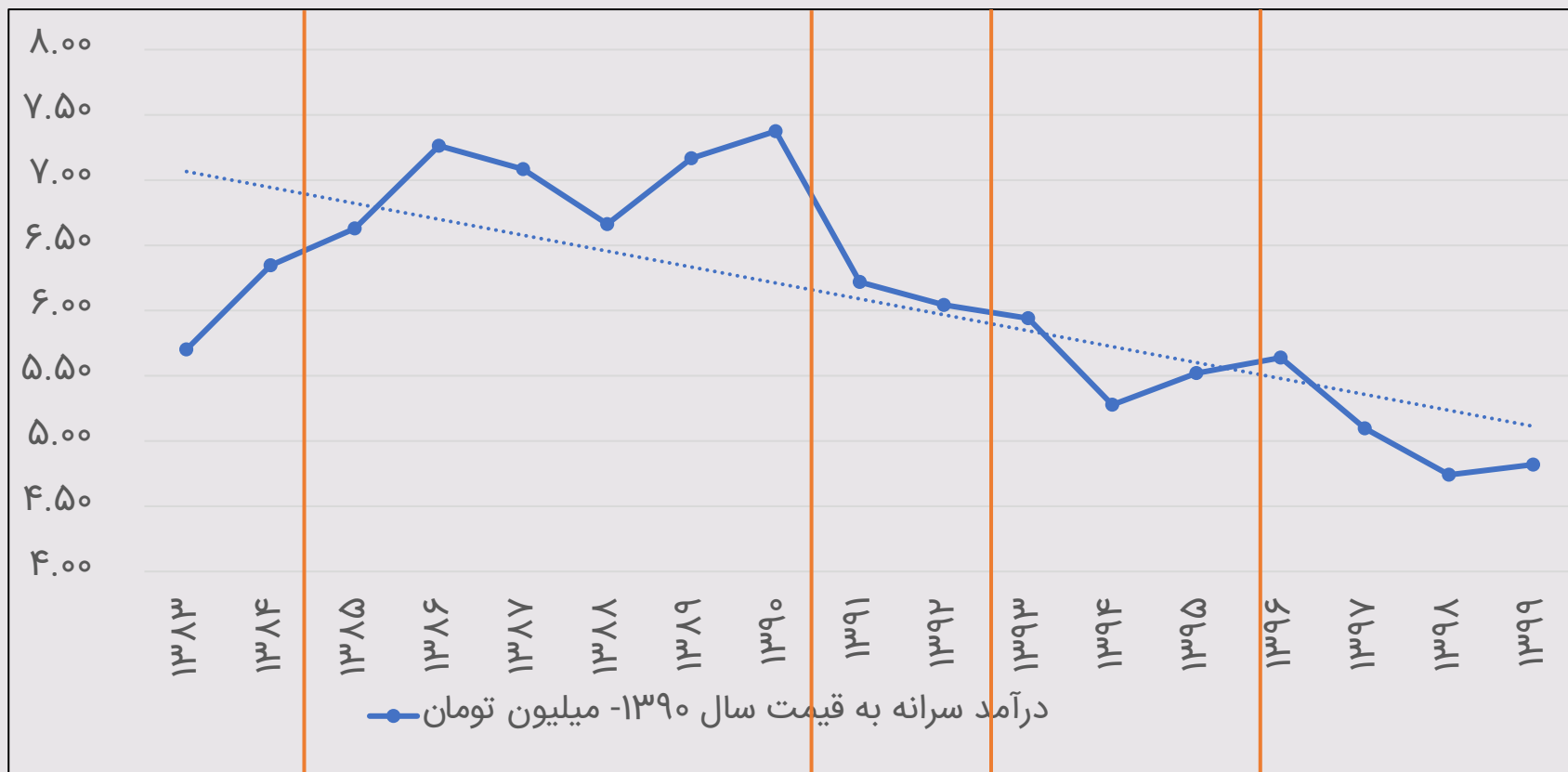
بخش سوم: عملکرد اقتصاد ایران با محوریت رشد اقتصادی

تصویر ایستای اقتصاد ایران

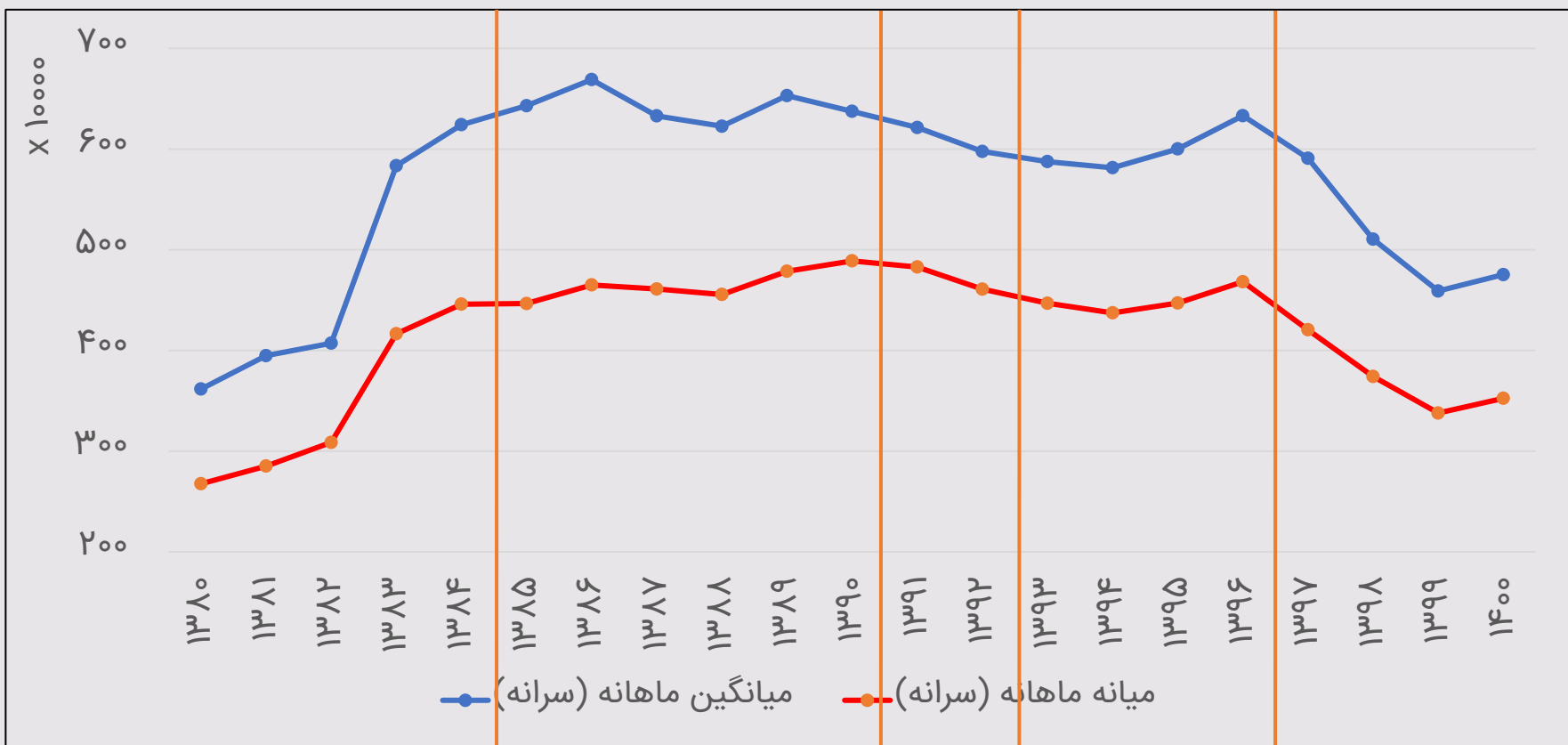
درآمد سرانه

درآمد سرانه به قیمت سال ۱۳۹۰ - میلیون تومان - ۱۳۸۰-۱۴۰۰

❖ روند نزولی درآمد سرانه از سال ۱۳۸۷ آغاز شده است و دو سال ۱۳۸۹ و ۱۳۹۰ به علت افزایش درآمدهای نفتی، رشد در درآمد سرانه مشاهده می‌شود.

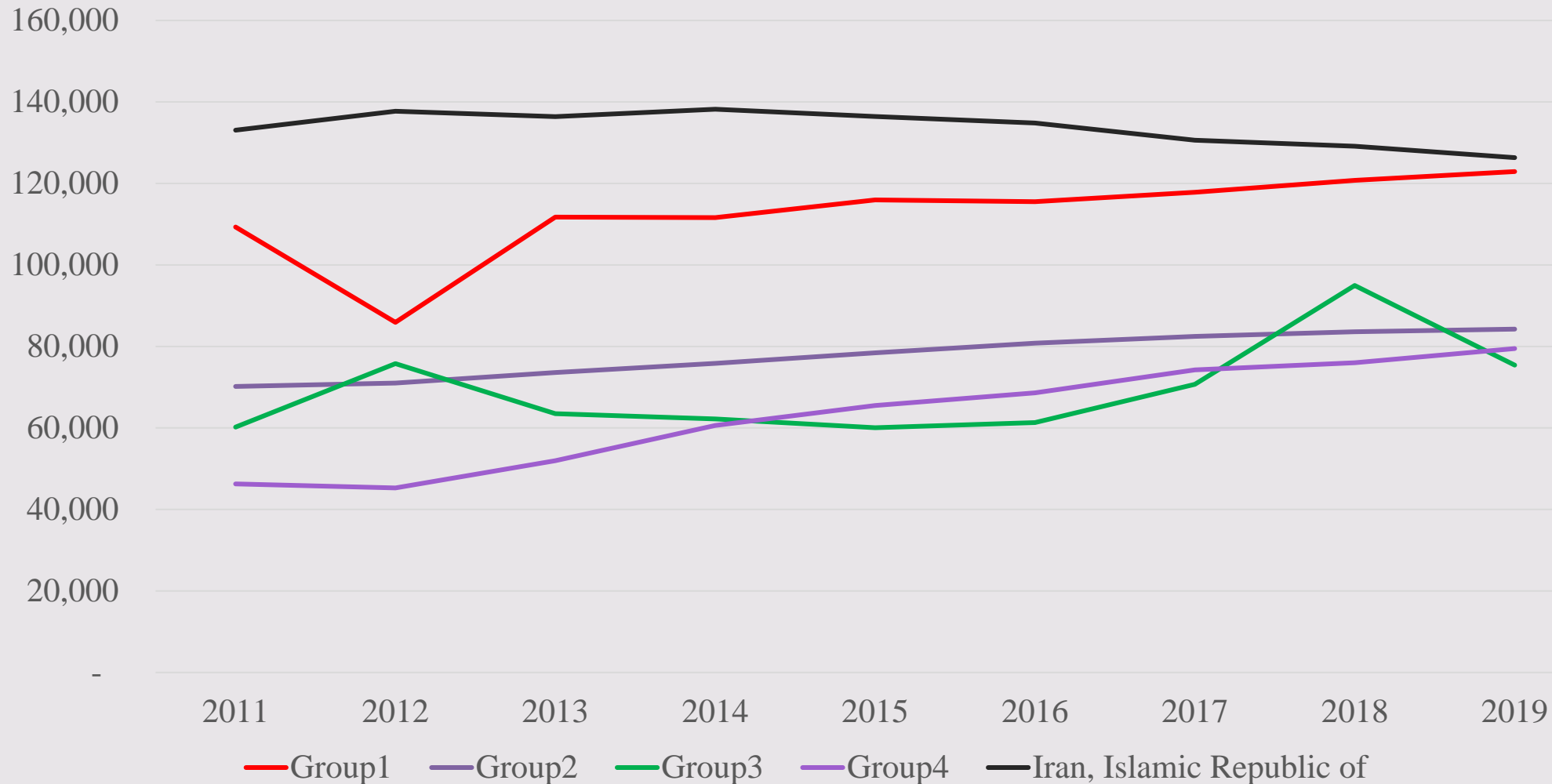
هزینه‌های حقیقی سرانه ماهانه - ۱۳۸۰-۱۴۰۰

❖ روند کاهشی هزینه‌های حقیقی در کلان (کاهش درآمد سرانه) از سال ۱۳۸۶ مشاهده می‌شود.

❖ بیشترین کاهش در دوره‌ی ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۰ رخ داده است.

نسبت سرمایه به نیروی کار مقایسه بین کشوری

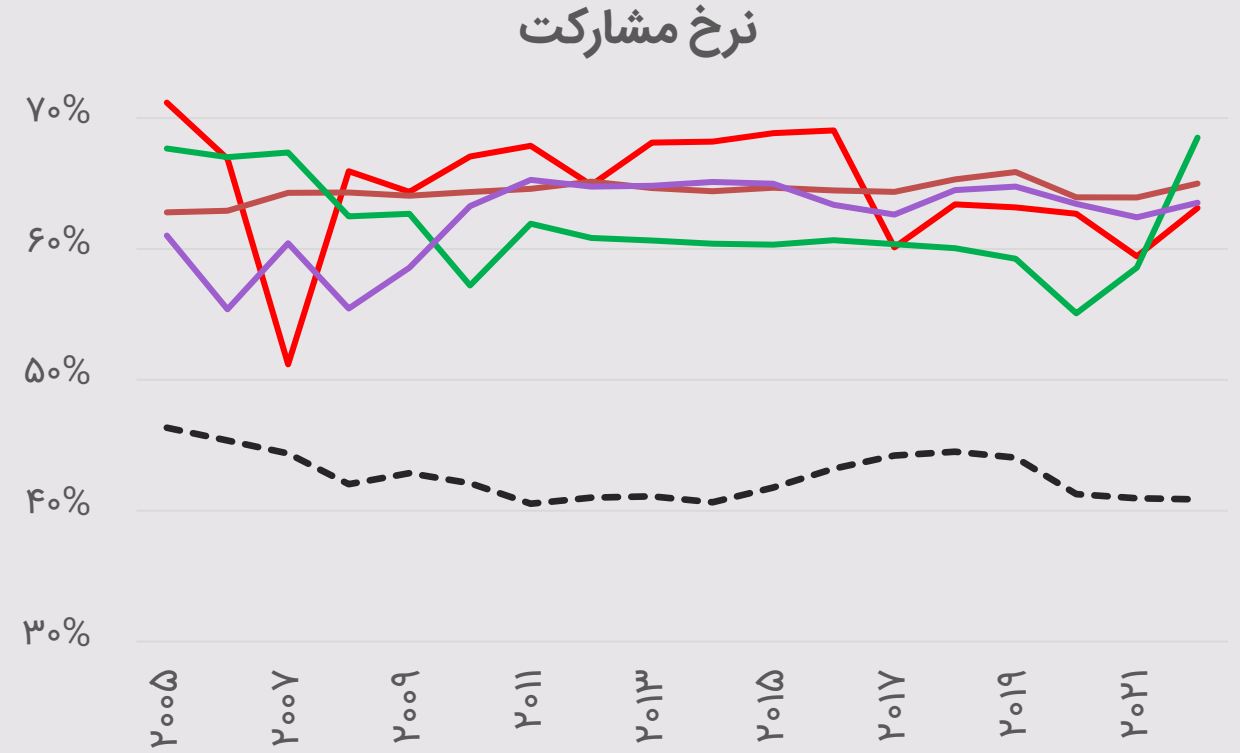
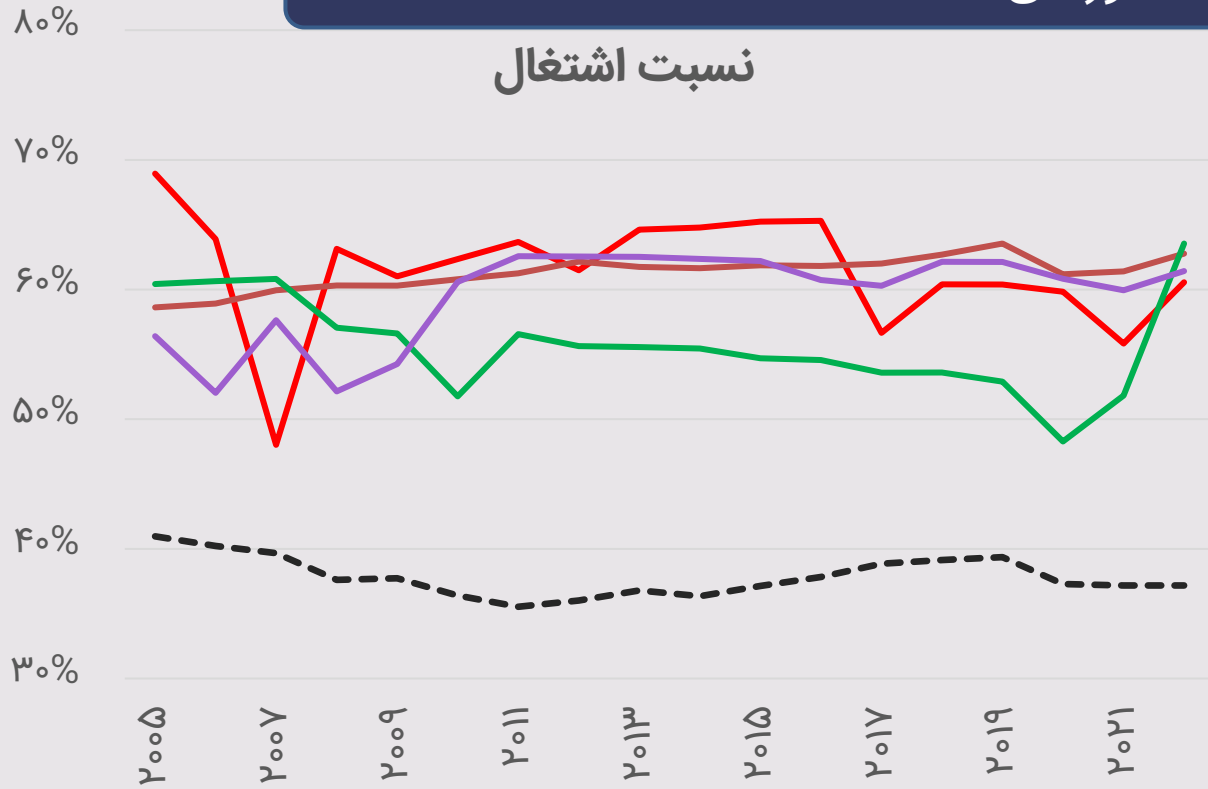

❖ اقتصاد ایران
سرمایه بر
است

نرخ مشارکت و نسبت اشتغال

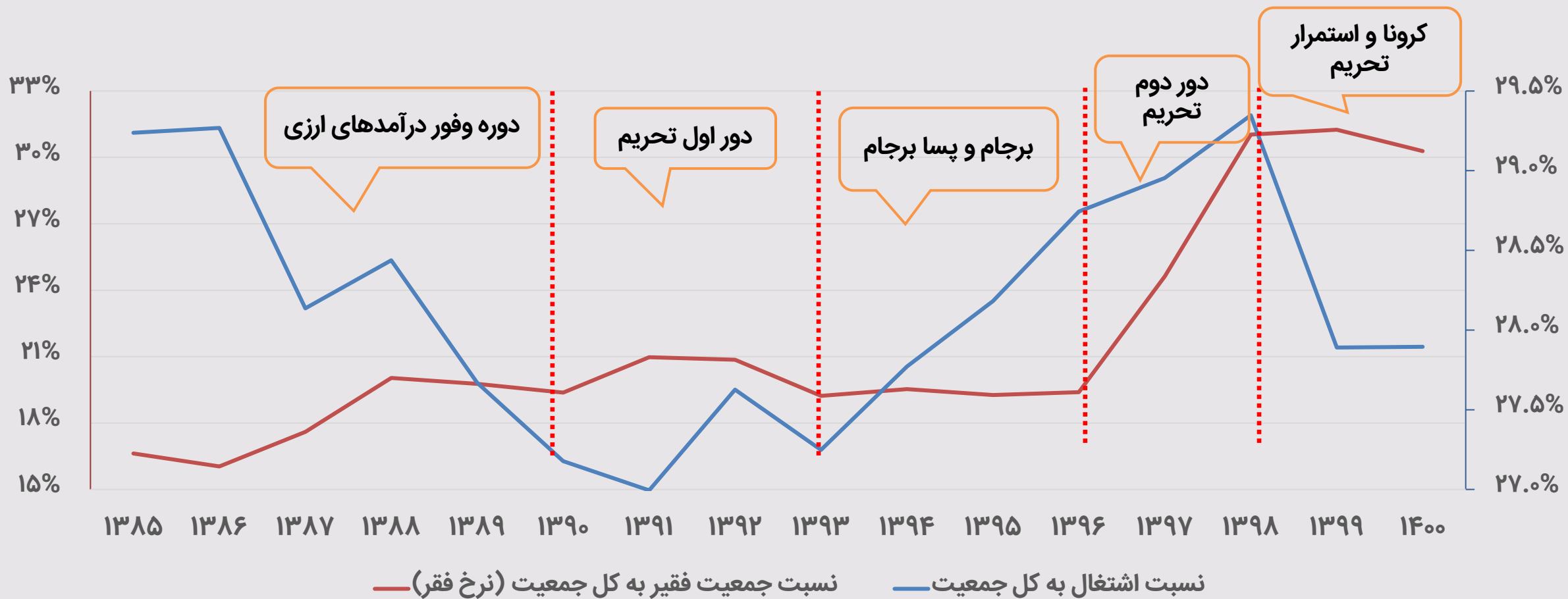
❖ پایین‌ترین نرخ مشارکت و نسبت اشتغال در ایران در مقایسه با کشورهای محک

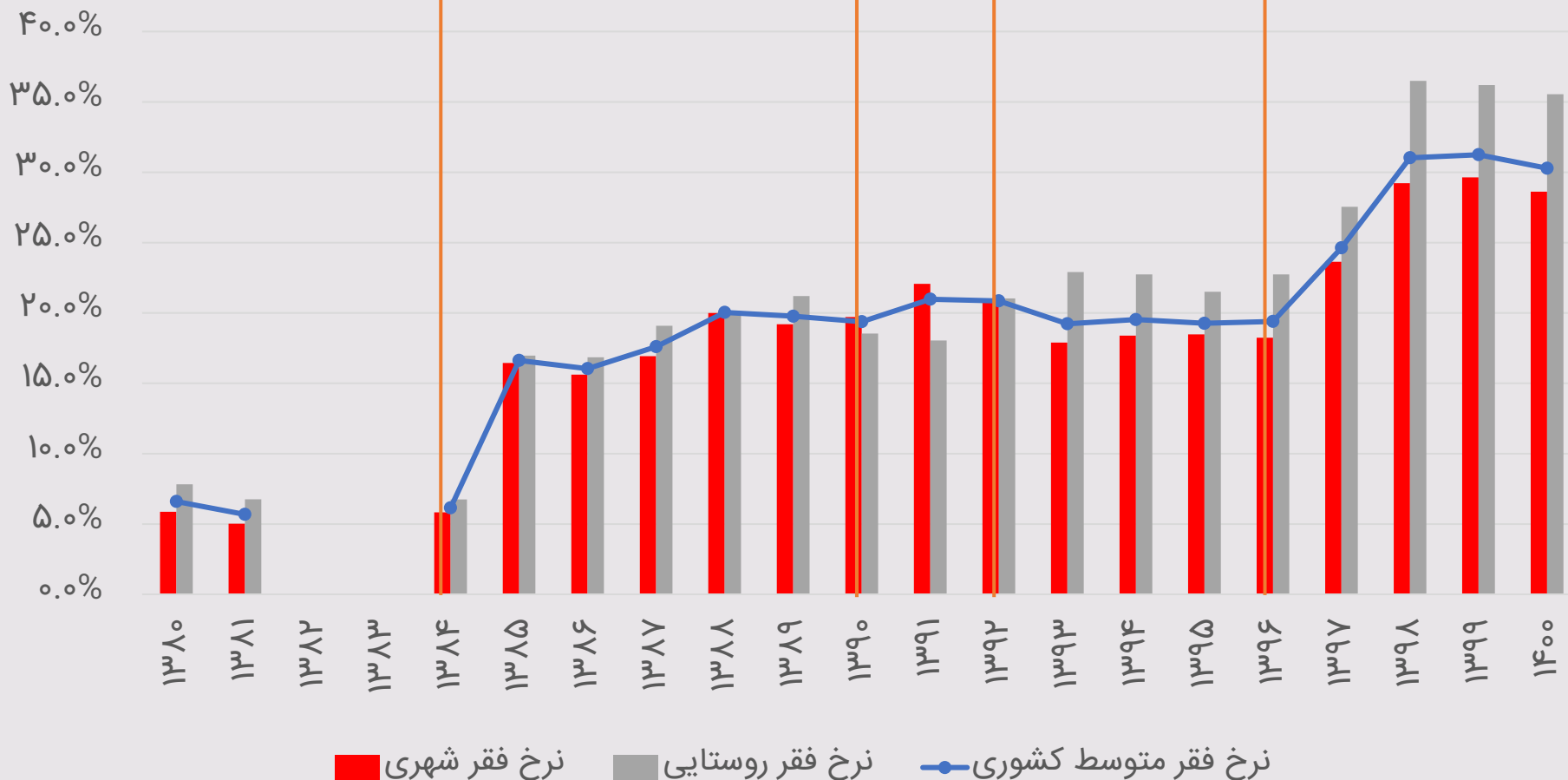
- کشورهای نفتی
- کشورهای نفتی صنعتی شده
- کشورهای نوظهور غیرصنعتی
- کشورهای نوظهور صنعتی
- - - ایران

اشتغال و فقر

❖ عدم رابطه اشتغال با فقر به دلیل نبود کیفیت لازم در اشتغال

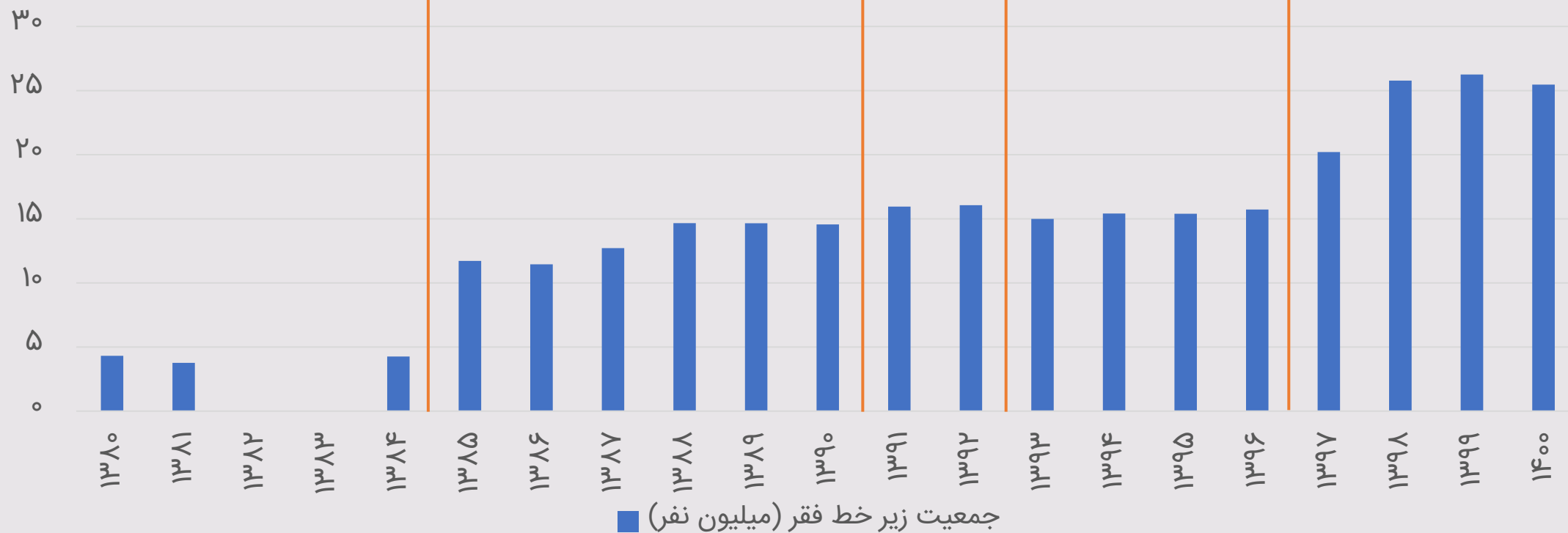
نرخ فقر (درصد) - ۱۳۸۰ - ۱۴۰۰

❖ نرخ فقر متناسب با شرایط اقتصاد کلان، شرایط بازار کار و متغیرهای رفاهی مرتبط با خانوار در بازه‌های زمانی مختلف حرکت کرده است.

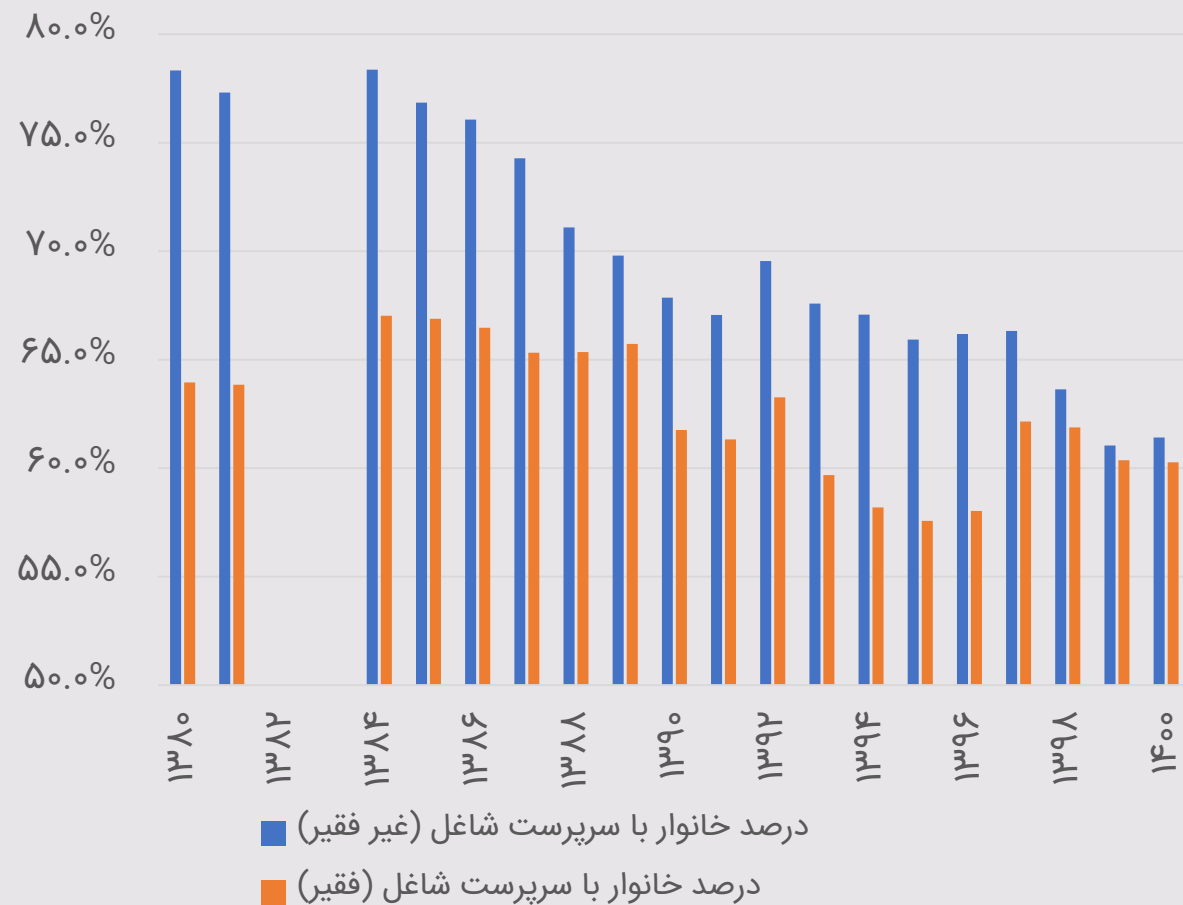
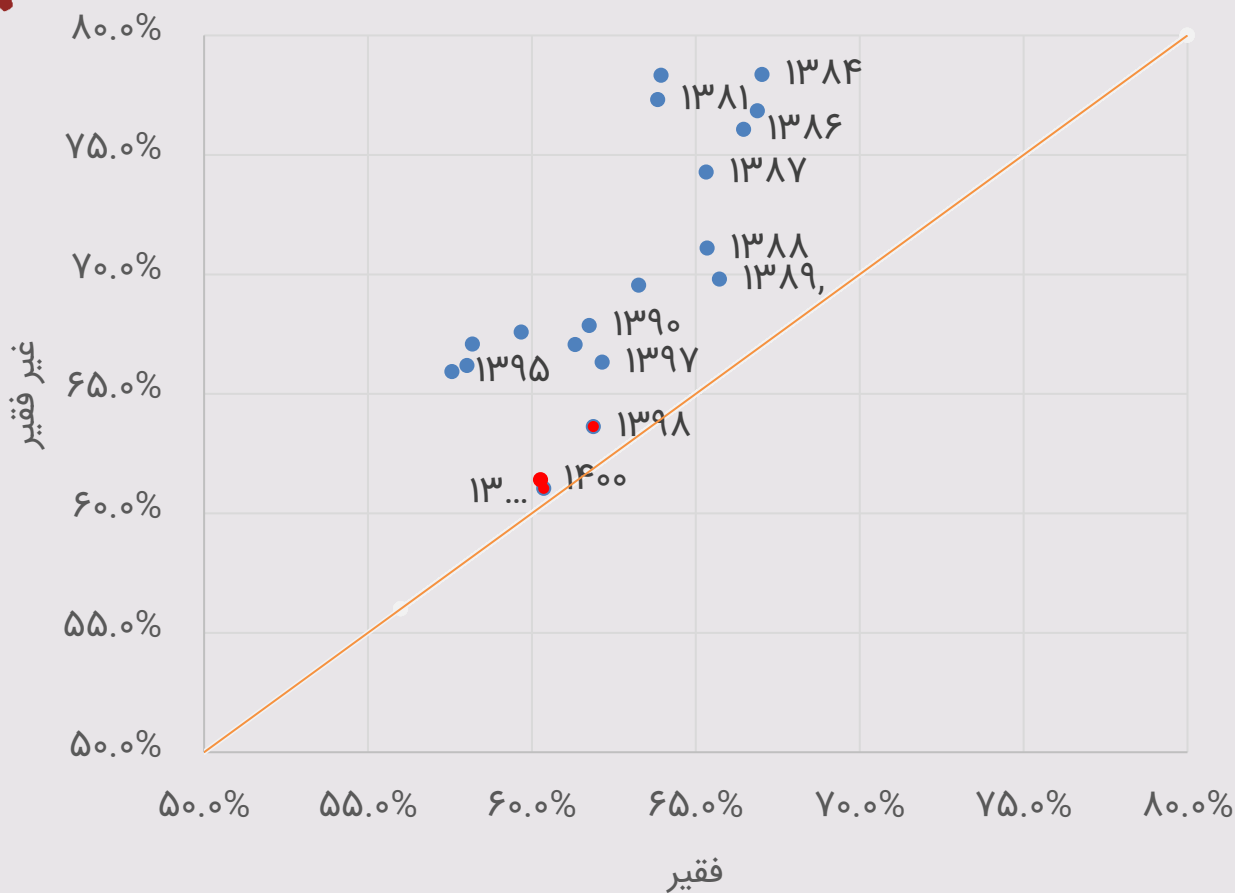
❖ کاهش جزئی در نرخ فقر در سال ۱۴۰۰ با شرایط اقتصاد کلان و بازار کار و خانوار در تناسب است.

جمعیت زیر خط فقر (میلیون نفر) - ۱۳۸۰ - ۱۴۰۰

- ❖ در سال ۱۳۸۵، پنج میلیون نفر به جمعیت فقیر اضافه شده است
- ❖ در سال ۱۳۹۸، ده میلیون نفر به جمعیت فقیر اضافه شده است
- ❖ در سال ۱۴۰۰، حدود ۲۵ میلیون نفر از جمعیت ایران زیر خط فقر قرار دارند.

درصد خانوارهای دارای سرپرست شاغل

درصد خانوارهای دارای سرپرست شاغل در طول زمان در بین فقیر و غیر فقیر به هم نزدیک شده است. به علت افزایش سن، درصد خانوارهای دارای سرپرست شاغل در کل کشور نزولی است (در مقابل درصد خانوارهای دارای سرپرست بازنشسته)

جمع‌بندی تصویر ایستای اقتصاد ایران

- درآمد سرانه ایران نسبت به اواسط دهه‌ی هشتاد در مرتبه کاملاً پایین‌تری قرار دارد.
- سهم نهاده‌ی سرمایه در مقایسه با نهاده‌ی نیروی کار سهم غالب است بگونه‌ای که اقتصاد ایران را می‌توان بطور کامل، یک اقتصاد سرمایه‌بر نامید و در نتیجه سهم پایین‌تری از همین درآمد کاهنده به نیروی کار رسیده است.
- درصدی از جمعیت که کار می‌کنند در مقایسات جهانی، بسیار پایین است، لذا درآمد پایینی که به نیروی کار می‌رسد، در مقایسه با متوسط جهانی، تامین کننده‌ی تعداد بیشتری از جمعیت است. این باعث شده است که شاغلین درصد «غالب» و «فزاینده» را در فقرای ایران داشته باشند.
- جمعیت زیر خط فقر کمتر از ۵ میلیون نفر سال ۱۳۸۴، به بیش از ۲۵ میلیون نفر در سال‌های اخیر رسیده است. از طرف دیگر، فاصله‌ی جمعیت غیر فقیر تا خط فقر بطور مستمر کاهش پیدا کرده است.

جمع‌بندی تصویر ایستای اقتصاد ایران

تحولات تولید و درآمد تقریباً بطور کامل تحت تاثیر تحولات سرمایه و سرمایه گذاری است و نیروی کار سهم کمی از فرایند تولید می‌برد. بنابراین، «رفاه مستقیم» حاصل از رشد در اقتصاد ایران بسیار پایین است. تعداد محدود و نسبتاً ثابتی از شاغلین، شاغلین شرکتی هستند که آنها در ارتباط مستقیم با تحولات تولید قرار دارند.